

KORT EN GOED?

***Verkenning invoering korte
programma's in het
hoger beroepsonderwijs***

Carlo Hover

Rob van Mechelen

Invoering korte programma's in het HBO

's Hertogenbosch/Den Haag, januari 2005

Auteurs: Carlo Hover en Rob van Mechelen

Deze rapportage is opgesteld door CINOP, in samenwerking met smets+ hover+ adviseurs, in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap te Den Haag.

Centrum voor innovatie van opleidingen

Pettelaarpark 1

Postbus 1585

5200 BP 's-Hertogenbosch

T: +31 (0)73 6 800 800

F: +31 (073) 6 123 425

E: info@cinop.nl

W: www.cinop.nl

smets+ hover+ adviseurs voor professionele organisaties

Raamweg 17

2596 HL DEN HAAG

T: 070 3 450 520

F: 070 3 600 869

E: bureau@smetshover.nl

W : www.smetshover.nl

INHOUDSOPGAVE

1. SAMENVATTING	7
1.1 BEHOEFTE OP DE ARBEIDSMARKT	7
1.2 BELANGSTELLING BIJ STUDENTEN	7
1.3 POSITIONERING IN DE BEROEPSKOLOM (MBO EN HBO BACHELOR/MASTER).....	8
1.4 INPASBAARHEID BINNEN DE STRUCTUREN VAN EEN EUROPEES ONDERWIJSSTELSEL	8
1.5 RAAKVLAKKEN EN/OF OVERLAP MET OPLEIDINGEN KORT-HBO EN MBO-PLUS.....	8
1.6 BEREIDHEID ONDERWIJSAANBIEDERS OM KORTE PROGRAMMA'S TE STARTEN	8
1.7 BIJDRAGE AAN DE 50%-DOELSTELLING	8
1.8 AANBEVELINGEN	9
2. INLEIDING.....	11
2.1 THEMA.....	11
2.2 VERKENNINGSOPDRACHT	12
2.3 WERKWIJZE	12
2.4 STATUS VAN DE BEVINDINGEN.....	12
3. CONTEXT.....	15
3.1 VOORGESCHIEDENIS	15
3.2 RECENTE DISCUSSIES	16
4. VERKENNINGEN	18
4.1 INLEIDING	18
4.2 KORTE PROGRAMMA'S VANUIT DE ARBEIDSMARKT BEZIEN.....	18
4.2.1 <i>Werkgeversorganisaties</i>	18
4.2.2 <i>Werknemers (vakorganisaties)</i>	20
4.2.3 <i>Empirische gegevens</i>	20
4.2.3.1 MKB onderzoek.....	20
4.2.3.2 De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep.....	21
4.3 KORTE PROGRAMMA'S VANUIT STUDENTEN/DEELNEMERS BEZIEN	22
4.3.1 <i>Standpunt actoren</i>	22
4.3.2 <i>Kansrijke instroomdoelgroepen</i>	22
4.3.3 <i>Deelname aan korte programma's in internationaal perspectief</i>	24
4.4 KORTE PROGRAMMA'S VANUIT INSTELLINGEN BEZIEN	24
4.4.1 <i>Hogescholen</i>	24
4.4.2 <i>ROC's</i>	26
4.5 KORTE PROGRAMMA'S VANUIT DE OVERHEID BEZIEN.....	27

5.	VRAGEN VAN DE STAATSSECRETARIS	31
5.1	INLEIDING	31
5.2	BEHOEFTE OP DE ARBEIDSMARKT	31
5.3	BELANGSTELLING BIJ STUDENTEN	32
5.4	POSITIONERING IN DE BEROEPSKOLOM (MBO EN HBO BACHELOR/MASTER).....	33
5.5	INPASBAARHEID BINNEN DE STRUCTUREN VAN EEN EUROPEES ONDERWIJSSTELSEL	34
5.6	RAAKVLAKKEN EN/OF OVERLAP MET OPLEIDINGEN KORT-HBO EN MBO-PLUS.....	35
5.7	BEREIDHEID ONDERWISAAANBIEDERS OM KORTE PROGRAMMA'S TE STARTEN	36
5.8	BIJDRAGE AAN DE 50%-DOELSTELLING	37
6.	ADVIEZEN	39
6.1	KORTE PROGRAMMA'S INVOEREN	39
6.2	BREED OF SMAL INVOEREN	40
6.3	AFZONDERLIJKE PROGRAMMA'S OF ONDERDEEL VAN EEN BACHELOR.....	41
6.4	ONDERDEEL VAN DE (POST-)SECUNDAIRE OF TERTIAIRE CYCLUS	41
6.5	VERZORGD DOOR ROC'S (EN/OF HOGESCHOLEN)	42
6.6	WEL OF GEEN GRAAD	43
6.7	STUDIEFINANCIERING	44
6.8	BEKOSTIGING	45
6.9	TOELATINGSVOORWAARDEN	45
6.10	EXPERIMENTEN	48
6.10.1	<i>Doelstelling</i>	48
6.10.2	<i>Accent op verkenning van nieuwe elementen</i>	49
6.10.3	<i>Initieel en postinitieel</i>	49
6.10.4	<i>Betrokken partijen</i>	49
6.10.5	<i>Landelijk en/of regionaal</i>	50
6.10.6	<i>Evaluatieonderzoek</i>	50
6.10.7	<i>Omvang en looptijd experimenten</i>	51
6.10.8	<i>Randvoorwaarden</i>	53
7.	BIJLAGEN.....	55
7.1	LITERATUURLIJST	55
7.2	EXPERTMEETING 20 DECEMBER 2004	57
7.2.1	<i>Uitnodigingsbrief OCW 141204</i>	57
7.2.2	<i>Agenda expertmeeting</i>	59
7.2.3	<i>Lijst van deelnemers</i>	60
7.3	ISCED	62
7.4	STANDAARD ONDERWIJS INDELING	63
7.5	CASUS KORT-HBO.....	64

Invoering korte programma's in het HBO

7.5.1	<i>Kwantitatief beeld</i>	64
7.5.2	<i>Kwalitatief beeld</i>	64
7.5.3	<i>Overzicht van kort-HBO opleidingen</i>	65
7.6	SAMENVATTING OVERZICHTSONDERZOEK OPLEIDINGEN KORT-HBO	66
7.7	GRADEN EN DIPLOMA'S INTERNATIONAAL.....	71
7.8	DUBLIN-DESCRIPTOREN	74
7.9	KWANTIFICERING MOGELIJKE DOELGROEPEN VOOR KORTE OPLEIDINGEN IN HET HBO.....	76
7.9.1	<i>Instream in het HO</i>	76
7.9.2	<i>Mogelijk potentieel voor korte programma's vanuit MBO-3, MBO-4 specialist en MBO-plus</i> ...	85
7.9.3	<i>Mogelijk potentieel voor korte programma's vanuit allochtone studenten</i>	87
7.9.4	<i>Mogelijk potentieel voor korte programma's vanuit werkenden</i>	87

1. SAMENVATTING

De staatssecretaris overweegt om 'korte programma's' mogelijk te maken in het HBO, mede met het oog op de ambitie van het kabinet om het aantal hoger opgeleiden aanmerkelijk te verhogen. In oktober 2004 werd opdracht gegeven tot een verkenningsopdracht die half januari 2005 tot antwoorden moest leiden op de volgende vragen:

- Hoe groot is de behoefte op de arbeidsmarkt (werkgevers en werknemers) en hoe groot is de belangstelling bij studenten, voor korte programma's in het HBO (*associate degree*)?
- Hoe verhoudt het beoogde korte programma in het HBO (of een *associate degree*) zich tot de totale de beroepskolom (het MBO en HBO Bachelor/Master)?
- Hoe past de ontwikkeling van korte programma's in het HBO (*associate degree*) binnen de structuren van een Europees onderwijsstelsel (Internationale dimensie)?
- Welke raakvlakken of overlap is er met de huidige kort-HBO opleidingen (die in afbouw zijn) en de MBO-plus opleidingen?
- Zijn de onderwijsaanbieders bereid om tweejarige opleidingen te starten, zowel in het bekostigd als niet bekostigd onderwijs?
- Hoe kunnen korte programma's bijdragen aan de 50%-doelstelling? (Kabinetsdoelstelling om in 2010 tot 50% hoger opgeleiden te komen).

1.1 *Behoeftte op de arbeidsmarkt*

Al met al is de empirische evidentie van een arbeidsmarktvrage beperkt. Vooralnog is vooral van een behoefte aan postinitiële korte programma's gebleken. Het is vooral ook op dit punt dat de voorgenomen experimenten meer uitsluitel zullen moeten geven. Voor een deel zal daarvoor ook onderzoek kunnen worden ingezet.

1.2 *Belangstelling bij studenten*

Belangstelling van studenten is zeker te verwachten, al was het maar gegeven de relatief grote uitval in (met name het eerste jaar van) het HBO. De afgelopen 25 jaar is in Nederland echter wel altijd gebleken dat de introductie van niveaudifferentiatie leidt tot een volumeverschuiving in de richting van het 'lagere' niveau.

De experimenten zullen meer helderheid verschaffen met betrekking tot de te verwachten belangstelling van studenten en werkenden, en – als de looptijd van de experimenten dat tenminste toelaat – de mogelijke negatieve effecten, zoals een relatieve vermindering van het aantal bachelors.

1.3 Positionering in de beroepskolom (MBO en HBO Bachelor/Master)

Formeel zijn er geen beletselen voor een heldere positionering van korte programma's, zeker als gekozen wordt voor een eenduidige positionering binnen het HBO. Inhoudelijke gezien is daadwerkelijke, longitudinale 'beroepskolomprogrammering' nog wel een hele uitdaging. De combinatie van enerzijds een inkleuring gericht op vragen vanuit de regionale arbeidsmarkt en anderzijds de uitdaging om de korte programma's zinvolle deelprogramma's uit domeinbrede bachelors te laten zijn, kan nog lastig blijken.

1.4 Inpasbaarheid binnen de structuren van een Europees onderwijsstelsel

Zonder meer kan worden aangenomen dat korte programma's van het type zoals nu worden overwogen (twee jaar durend; gepositioneerd in het HBO; relevant deelprogramma uit het volledige bachelorprogramma) zullen voldoen aan alle vereisten die vanuit het *Framework for Qualifications of the European Higher Education Area* aan *tertiary short cycle programs* gesteld (zullen) worden.

1.5 Raakvlakken en/of overlap met opleidingen kort-HBO en MBO-plus

Hoewel de voorgenomen korte programma's op onderdelen raakvlakken laten zien met kort-HBO opleidingen en MBO-plus opleidingen, zijn de verschillen aanmerkelijk groter dan de overeenkomsten. Geen van beide vormen van opleidingen is te beschouwen als een serieus alternatief voor de beoogde korte programma's.

De experimenten zullen moeten uitwijzen of er ook buiten het domein van de klassieke kort-HBO opleidingen kansrijke korte programma's zijn te ontwikkelen.

1.6 Bereidheid onderwijsaanbieders om korte programma's te starten

Aannemelijk is dat aanbieders korte programma's zullen willen starten omdat dat voor hen om verschillende redenen aantrekkelijk kan zijn. Een daadwerkelijke start zal echter mede afhangen van de voorwaarden die gesteld worden.

1.7 Bijdrage aan de 50%-doelstelling

Invoering van korte programma's zal bijdragen aan de 50%-doelstelling van de overheid, omdat zonder meer kan worden aangenomen dat een deel van de studenten voor wie nu zinvolle en motiverende doorstroommogelijkheden ontbreken, straks wel zal intekenen op een kort programma en omdat een deel van de uitvallers die nu het HBO verlaten straks een kort programma zullen afmaken.

Het volume HBO-opgeleiden zal toenemen; wèl is rekening te houden met een relatieve afname van het aantal bachelors.

1.8 Aanbevelingen

De rapporteurs doen de volgende aanbevelingen:

1. Voer korte programma's in met het oog op de beleidsdoelstelling het aantal hoger opgeleiden te vergroten.
2. Kies voor een 'smalle' invoering, dat wil zeggen, laat korte programma's enkel toe indien (vooraf) de arbeidsmarktrelevantie ervan is onderbouwd.
3. Laat de korte programma's een zinvol deelprogramma zijn van de bacheloropleiding, zodat deelnemers vervolgens relatief eenvoudig de rest van het bachelorprogramma kunnen doorlopen. Afgeraden wordt om 'losse' korte programma's mogelijk te maken die niet zijn ingebed in een bacheloropleiding van de instelling zelf.
4. Breng de korte programma's eenduidig onder in de tertiaire cyclus.
5. Korte programma's worden verzorgd door hogescholen (licentie bij hogescholen); in de uitvoering is samenwerking met ROC (onder meer met het oog op 'vindplaatsgerichte' werving van deelnemers) aan te bevelen.
6. Koppel een graad aan de korte programma's; in dat geval kunnen de korte programma's als *associate degree* aangeduid worden.
7. Deelnemers aan een kort programma komen in aanmerking voor studiefinanciering met eigen terugbetalings- en beursomzettingsregelingen (ontkoppeld van de bachelor).
8. Bekostiging van de korte programma's is gegeven door het feit dat het een deelprogramma van de bachelor is. Niet aanbevolen wordt om de invoering van korte programma's te combineren met experimenten in het kader van 'Open bestel'.
9. Stel duidelijke 'toelatingsvoorwaarden' aan korte programma's; de beoordeling dient door de NVAO te geschieden.
10. Start op korte termijn met experimenten:
 - Meer gericht op de *hoe*-vraag dan op de *of*-vraag.
 - Met accent op het verkennen van kansen en mogelijkheden buiten wat al bekend is op basis van het 'oude' kort-HBO.
 - Met accent op initiële korte programma's (naast overigens ook postinitiële).
 - Met betrokkenheid van alle relevante partijen en organisaties.
 - Met een regionaal accent binnen landelijke kaders en randvoorwaarden.
 - Die tussentijds en achteraf zorgvuldig geëvalueerd worden.
 - Waarvoor een landelijke infrastructuur van onderzoek, begeleiding, monitoring en evaluatie wordt gecreëerd.

2. INLEIDING

2.1 Thema

De Tweede Kamer heeft op 27 april 2004 een motie¹ aangenomen waarin de staatssecretaris gevraagd wordt om “tweejarige studietrajecten” in het HBO mogelijk te maken. De Kamermotie noemt vier argumenten.

- In het midden- en kleinbedrijf bestaat behoefte aan een tweejarige HBO opleiding.
- Het onderwijsaanbod voor studenten wordt vergroot.
- Een tweejarige HBO opleiding is aantrekkelijk voor werkenden en draagt daarmee bij aan het leven lang leren.
- In Europa ontstaan op meerdere plaatsen kortere opleidingen als onderdeel van de bachelor opleiding.

Op 9 december 2004 heeft de staatssecretaris, tijdens het algemeen overleg over een open bestel, het bekostigingssysteem en de internationaliseringbrief, toegezegd om spoedig in een brief aan de Kamer aan te geven hoe korte programma's, op basis van experimenten zouden kunnen worden ingevoerd. Tevens is daarbij aangekondigd dat eerst een verkenningsstudie zou worden uitgevoerd. Het is deze studie die nu voorligt.

Van belang is, dat nog niet zo lang geleden (mei 2002) besloten is tot de beëindiging van het kort-HBO.² Sindsdien is overigens wel sprake van relevante nieuwe gegevens. Te noemen is de invoering van de bachelor-masterstructuur en de in het verlengde daarvan door het kabinet geformuleerde ambitie om tot 50% hoger opgeleiden te komen.³ Daarbij is er het streven om in 2005 ook de bestaande verwantschapsregeling te laten vervallen. Bij een internationale ijking van die ambitie blijkt dat in verschillende landen binnen het hoger onderwijs (of beter: in de *tertiaire cyclus*) afsluitingen mogelijk zijn onder het niveau van de bachelor. De wenselijkheid van meer flexibiliteit in leerwegen en afsluitingsmogelijkheden binnen het HBO is overigens al in de in voetnoot 2 genoemde beleidsreactie aan de orde gesteld. Ook in een recent advies van de Onderwijsraad wordt daar nader op ingegaan⁴.

¹ Tweede Kamer der Staten Generaal – Vergaderjaar 2003-2004 29410 Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan 2004 (Motie Lambrechts)

² Zie de beleidsreactie van de minister op het onderzoeksrapport 'Kort-HBO: een verkennend onderzoek' van 23 mei 2002. Zie ook P. Gransbergen (smets+hover+), K. Visser (CINOP). *Kort-HBO, een verkennend onderzoek*. (Beleidsgerichte studies Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek 77) Den Haag, augustus 2001.

³ *Hoger onderwijs en onderzoek plan 2004*, Den Haag: Ministerie van OCW, 2004, p. 29.

⁴ Advies Onderwijsraad: 'De stand van educatief Nederland' Nr. 20040376/754, januari 2005

2.2 Verkenningsoopdracht

Het ministerie heeft CINOP en smets+ hover+ adviseurs gevraagd om een nadere verkenning uit te voeren. Deze moet zich richten op de beantwoording van de volgende vragen:

- Hoe groot is de behoefte op de arbeidsmarkt (werkgevers en werknemers) en hoe groot is de belangstelling bij studenten, voor korte programma's in het HBO (*associate degree*)?
- Hoe verhoudt het beoogde korte programma in het HBO (of een *associate degree*) zich tot de totale de beroepskolom (het MBO en HBO Bachelor/Master)?
- Hoe past de ontwikkeling van korte programma's in het HBO (*associate degree*) binnen de structuren van een Europees onderwijsstelsel (Internationale dimensie)?
- Welke raakvlakken of overlap is er met de huidige kort-HBO opleidingen (die in afbouw zijn) en de MBO-plus opleidingen?
- Zijn de onderwijsaanbieders bereid om tweejarige opleidingen te starten, zowel in het bekostigd als niet bekostigd onderwijs?
- Hoe kunnen korte programma's bijdragen aan de 50%-doelstelling?

In oktober 2004 hebben verschillende gesprekken plaatsgevonden die hebben geleid tot een opdrachtverstrekking aan CINOP, uitgaande van een betrokkenheid van smets+ hover+ adviseurs.

2.3 Werkwijze

De verkenning bestond uit de volgende werkzaamheden:

- Verzamelen van feiten, trends en dilemma's rondom korte programma's in de tertiaire cyclus, nationaal en (op beperkte schaal) internationaal.
- Voeren van gesprekken met een aantal deskundigen en belanghebbende partijen.
- Voorbereiding, uitvoering en verslaglegging van een expertmeeting op het ministerie van OCW, met als genodigden: Bve Raad, HBO raad, Colo, Paepon, MKB Nederland, VNO-NCW, FNV, CNV, Job, LSVb, ISO, Landelijk Platform Beroepsonderwijs, DASHE (Dutch Association for Shorter Higher Education), Platform MBO plus en NVAO.
De expertmeeting heeft een explorerend karakter en bindt de partijen op geen enkele manier.
- Rapportage geconcentreerd rond de gestelde vragen en gebaseerd op de beschikbare en verzamelde gegevens en de bevindingen uit de expert meeting.

2.4 Status van de bevindingen

De doorlooptijd van de verkenning was bijzonder kort. In oktober werden de eerste gesprekken gevoerd, half november was er duidelijkheid over de opdrachtverstrekking, op 20 december had de expertmeeting plaats en op 17 januari 2005 werd de definitieve rapportage opgeleverd. Ook was de beschikbare onderzoekscapaciteit beperkt. De verkenning heeft dus meer een impressionistisch karakter. Met betrekking tot bepaalde belangrijke onderzoeksvragen (zoals de mate van feitelijk vóór-

komen van functies op het beoogde niveau in de arbeidsmarkt) is het empirische niveau van de bevindingen (gegeven de onmogelijkheid om de binnen de onderzoekscontext in primaire dataverzameling te voorzien) zeer beperkt. Overigens bieden de experimenten een goede gelegenheid om meer duidelijkheid te krijgen. Gegeven het (ook vooraf te toetsen) uitgangspunt dat een kort programma arbeidsmarktrelevant dient te zijn, kan al heel snel op basis van het aantal voorstellen voor experimentele korte programma's dat aan deze vereiste voldoet een conclusie getrokken worden.

In deze rapportage wordt veelal de aanduiding 'korte programma's' gebruikt en verwijst de aanduiding *associate degree* naar korte programma's waaraan een formele graad is verbonden.

3. CONTEXT

3.1 Voorgeschiedenis

Nederland kent al geruime tijd een aanbod van kort-HBO opleidingen. In 1998 is in overleg met de Tweede Kamer (ter gelegenheid van de behandeling van de wetwijziging van de WHW en de Wet op de Studiefinanciering naar aanleiding van het HOOP 1996) onder meer besloten tot de invoering van een normatieve studielast van 168 studiepunten (in huidige termen 240 ECTS⁵) voor initiële HBO opleidingen. Vervolgens is in het HOOP 2000 aangekondigd dat bezien zou worden wat de positie van het kort-HBO nog zou kunnen zijn, mede gelet op de invoering van de bachelor-masterstructuur en genoemde normatieve vastlegging van de studieduur. Voorafgaand daaraan is een onderzoek uitgevoerd naar het vóórkomen van deze opleidingen.⁶

Terwijl het afbouwtraject nog gaande is, wordt alweer de invoering van korte programma's overwogen. Overigens zijn er wel de nodige verschillen tussen de 'oude' kort-HBO opleidingen en de 'nieuwe' korte programma's:

- Formeel gaat het bij kort-HBO om 'officieel' HBO-eindniveau.
- De kort-HBO opleidingen hadden, na wetwijziging, slechts een overgangsrechtelijk status als HBO-opleiding tot een bij een Koninklijk Besluit te bepalen datum.
- Bij gebrek aan een niveaudifferentiatie binnen het HBO was/is niet sprake van een duidelijke ijking van kort-HBO opleidingen in termen van niveau (bijvoorbeeld ten opzichte van het bachelorniveau) en opleidingsduur.⁷
- Programmatisch ontbrak/ontbreekt een duidelijke (of zelfs enige) relatie met bacheloropleidingen.

Voor de korte programma's in het HBO wil men deze zaken wel duidelijk regelen.

⁵ *European Credit Transfer System*; dit systeem gaat er van uit dat de werklast van een voltijds studiejaar 60 'credits' bedraagt. Deze werklast bedraagt in Europa veelal 1500-1800 uur per jaar. Daarmee staat een creditpoint dus voor 25 tot 30 studie-uren. De afkorting ECTS wordt in de praktijk vaak gebruikt om het aantal studiepunten volgens dit systeem aan te duiden. De normatieve studieduur van een HBO-opleiding is daarmee ($4 * 60 =$) 240 ECTS.

⁶ P. Gransbergen (smets+hover+), K. Visser (CINOP). *Kort-HBO, een verkennend onderzoek*. (Beleidsgerichte studies Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek 77) Den Haag, augustus 2001. Op de bevindingen uit dat onderzoek wordt nog ingegaan.

⁷ De opleidingsduur van de kort-HBO opleidingen liep in 2000/2001 uiteen van 10 – 136 studiepunten ($\approx 15 - 200$ ECTS).

In het onderzoek naar het kort-HBO, en in de beleidsreactie daarop, is al ingegaan op de figuur van een zogeheten 'tussentmoment' binnen een HBO-opleiding en op de wenselijkheid van meer flexibiliteit binnen de programmastructuur.

3.2 Recente discussies

De discussie hierover is vooral het afgelopen jaar op gang gekomen. Een rol speelden daarbij de volgende thema's:

- Er is altijd een zekere marktvraag naar korte programma's gebleven, en van daaruit dus ook een zekere druk vanuit aanbieders.
- De afgelopen jaren is veel beleid ingezet op de bevordering van doorstroom van MBO naar HBO; onder andere is een zogeheten 'verwantschapsregeling' ingevoerd op grond waarvan bij bepaalde MBO-HBO-combinaties de studieduur van de HBO-opleiding met een jaar bekort werd en tevens de studiefinanciering met een jaar gekort. Gegeven het ontstaan en ontwikkeling van longitudinale MBO-HBO trajecten in de verschillende regio's is de functionaliteit van de formele doorstroomregeling gaandeweg verdampt. De 'verwantschapsregeling' wordt dan ook beëindigd.⁸ Desalniettemin blijft er alle aanleiding om de kansen van MBO'ers op het (succesvol) volgen van een HBO-opleiding te vergroten.

Dat laatste gebeurt inmiddels onder meer in het kader van het beleid met betrekking tot doorlopende leerlijnen. Recent heeft het ministerie daarover een notitie gepubliceerd.⁹ Interessante notities daarin zijn de figuur van 'maatwerkarrangementen, vergroting van de mogelijkheden voor onderwijsinstellingen om over 'arbeidsmarktgerichte licenties' te kunnen beschikken en de bevordering van meer 'doorlopende leerwegen MBO-HBO'.

- Nederland wil inzetten op een versterking van de kenniseconomie en heeft in dat verband de ambities uitgesproken dat 50 procent van de jongeren een hoger onderwijs diploma moet behalen; zie Kader 1.
- In internationaal verband is de aandacht voor korte programma's – de zogeheten *tertiary short cycle programs* – toegenomen. Er zijn verschillende inventariserende studies verricht¹⁰ en op Europees niveau zijn uitspraken gedaan om tot een duidelijker positionering te komen. In dat verband is een nadere niveauaanduiding ontwikkeld in termen van de zogeheten Dublin-descriptoren (die ook al voor het bachelor- en het masterniveau zijn uitgewerkt)¹¹ en opgeno-

⁸ Deze regeling voorziet in een wettelijke verplichte verkorting van de studieduur in het HBO met één jaar voor bepaalde combinaties van MBO- en HBO-opleidingen.

⁹ *Doorlopende leerlijnen in het onderwijs*. Den Haag: Ministerie van OCW, 23 december 2004.

¹⁰ Zie bijlage 7.1 voor een lijst van geraadpleegde literatuur.

¹¹ Zie voor de letterlijke tekst van deze descriptoren (voor de drie niveaus: *tertiary short cycle*, bachelor en master bijlage 7.8.

men in het zogenoemde *Overarching Framework for Qualifications of the European Higher Education Area*. In dat *framework* zijn korte programma's gepositioneerd in de *third cycle*.

Kader 1. HOOP-ambitie

Complexiteit samenleving: ambitie

Om ook in een complexe samenleving voor de toekomst voldoende hoger opgeleiden te realiseren en in de pas te blijven met andere Europese landen moet het deelnameniveau stijgen. Nederland streeft naar een deelnameniveau van 50 procent in 2010 waarmee Nederland aansluit bij de doelstellingen in het VK en Zweden.

Oplossingsrichtingen:

- Maximale participatie en hoger rendement
- Uitdagend onderwijs"

HOOP 2004, p. 29.

Gegeven de actuele demografische omstandigheden is met ongewijzigd beleid geen substantieel grotere uitstroom aan hoger opgeleiden te verwachten. Zonder een gericht beleid is de 50%-ambitie niet te realiseren. De klassieke instroomdoelgroepen zijn gaandeweg maximaal benut en alleen een vermindering van de uitval kan dan nog helpen.

4. VERKENNINGEN

4.1 Inleiding

Deze paragraaf doet kort verslag van de belangrijkste bevindingen uit gesprekken en de desk research en bezien de korte programma's vanuit:

- Arbeidsmarkt.
- Studenten.
- Instellingen.
- Overheid.

4.2 Korte programma's vanuit de arbeidsmarkt bezien

4.2.1 Werkgeversorganisaties

In het verleden was er weinig steun voor korte programma's. In 1991 nam de Raad van Centrale Ondernemersorganisaties nog het standpunt in dat gelet op het zeer gedifferentieerde aanbod in het Nederlandse onderwijs en afgaand op ontwikkelingen op de arbeidsmarkt, er geen enkele behoefte is aan korte programma's.

Sinds die tijd zijn er duidelijk veranderde standpunten waarneembaar zonder dat gezegd kan worden dat er sprake is van unanimititeit.

De standpuntbepaling over korte programma's in het HBO lijkt tot nu toe er vooral gevoerd door de private sector. Hoewel in de publieke sector een vergelijkbare behoefte te verwachten zou zijn, zijn daar tot op dit moment geen betrouwbare cijfers bekend. Vanuit de private sector hebben met name de werkgeversorganisaties VNO-NCW en MKB Nederland zich duidelijk in de discussie gemengd; LTO-Nederland heeft zich tot nu toe niet expliciet uitgesproken.

VNO-NCW stelt zich, op basis van een peiling onder de leden, op het standpunt dat er geen duidelijke behoefte is aan een AD als een aparte degree. Er is wel behoefte aan meer flexibiliteit in het aanbod en de figuur van samenhangende deelprogramma's, op branche/regio niveau is zeker gewenst. Het civiel effect van die programma's kan op basis van afspraken tussen hogescholen en instellingen feitelijk aan de orde zijn, maar niet als een wettelijke *degree*. VNO-NCW wijst op het risico dat invoering van de AD als een formele *degree* kan leiden tot vermindering van deelname aan bacheloropleidingen. De kenniseconomie heeft volgens VNO-NCW primair behoefte aan volwaardige bachelors en masters.

Samengevat is het standpunt van VNO-NCW het best als volgt weer te geven:

- VNO-NCW is aan de basis geen voorstander van invoering korte programma's.
- Korte programma's hebben mogelijk een negatief effect op aansluiting MBO-HBO.

Invoering korte programma's in het HBO

- Het volume BOL-4 (de voltijdse vierjarige MBO-opleidingen) zal aangetast worden, met als gevolg: minder gekwalificeerde MBO'ers.
- De arbeidsmarkt heeft er geen behoefte aan; het kort-HBO is immers niet voor niets afgeschaft.
- De nieuwe functies waarover gesproken wordt, zijn beperkt van aard en scope en kunnen veelal door 'doorgesloopte MBO'ers' worden vervuld; het blijkt niet om duidelijke 'startfuncties' te gaan waarbij een initieel krot programma denkbaar is.
- Invoering van een tussenniveau zal waarschijnlijk vooral leiden tot substitutie van MBO'ers met enkele jaren bedrijfservaring.
- Invoering van korte programma's past niet in opbouw twee cycli HO.
- Het HBO kan overigens ook zonder korte programma's in te voeren al substantieel verkort worden. Minimaal 3 jaar is immers de norm; het hoeft dus geen 4 jaar te zijn.

MKB-Nederland geeft aan dat de aangesloten bedrijven behoefte hebben aan HBO'ers op een *tussenniveau*. Ruim de helft van de onderzochte bedrijven verwacht in de nabije toekomst HBO-functies te hebben op een tussenniveau'. Die opleidingen zouden vooral bedoeld moeten zijn voor de 'doorgesloopte MBO'er.' Branchegerelateerde vakkennis is daarbij van belang; zie Kader 2.

Kader 2. Voorbeelden van HBO-functies op een 'tussenniveau'

Voorbeelden van HBO-functies op een 'tussenniveau' in de diverse branches zijn:

Detailhandel: bedrijfsleiders, afdelingshoofden; filiaalmanagers, assistent-bedrijfsleiders, verkopers.

Installatie: projectleiders; werkvoorbereiders.

Makelaars: assistent-makelaars; binnendienst makelaardij; makelaars.

Metaalbewerking: werkvoorbereiders, calculators.

Technologie: verkopers, technisch commercieel adviseurs.

In de praktijk betreft het functies die op dit moment bij bedrijven veelal (deels) ingevuld worden door doorgesloopte MBO'ers en waarvan bedrijven aangeven dat deze functies omhoog gaan naar HBO-niveau (upgrading), dan wel waar dit reeds heeft plaatsgevonden.

Bron: MKB-Nederland, *De vraag naar HBO'ers bij mkb-bedrijven. Een onderzoek in vijf mkb-branches*, april 2004.

Samengevat is het standpunt van MKB-Nederland het best als volgt weer te geven :

- MKB-Nederland is groot voorstander van invoering korte programma's.
- Als argumentatie geldt met name de betrekkelijk grote vraag in het MKB.
- In de verdere uitwerking is van groot belang het civiel effect.
- In de positionering zijn korte programma's te zien als onderdeel van het bachelor niveau.

De standpunten van beide werkgeversorganisaties lopen ogenschijnlijk behoorlijk ver uiteen. Punten van overeenstemming liggen vooral op de volgende aspecten:

- Korte programma's moeten arbeidsmarktrelevantie als belangrijke basis hebben.
- Korte programma's moeten integraal onderdeel uitmaken van een volwaardig bachelor traject.
- Het moet gaan om een duidelijk te definiëren nieuwe doelgroep.

- Meer flexibiliteit is pure noodzaak voor de toekomst.
- De wenselijkheid van niet vrijblijvende afspraken in de regio en/of met branches.
- In dat verband moet ook sprake zijn van een duidelijk civiel effect.
- Bij voorkeur gaat het om afgeronde gehelen met een 'strik' er om (over de aard van de 'strik' – wel of geen graad - lopen de meningen nog uiteen).

4.2.2 Werknemers (vakorganisaties)

De werknemersorganisaties hebben tot nu toe zich niet gemengd in de discussie over de korte programma's, hetgeen niet betekent dat zij daarover geen standpunt zouden hebben. In het kader van een leven lang leren zijn er voldoende invalshoeken om te blijven zoeken naar zo goed mogelijk doorlopende leerlijnen. Daarnaast benadrukken ze ook de legitimatie van het civiel effect. Vanuit de optiek van werknemers zijn ontwikkelingen zoals Erkenning Verworven Competenties (EVC) essentieel in dit kader.

4.2.3 Empirische gegevens

4.2.3.1 MKB onderzoek

Het is op basis van genoemd MKB- onderzoek te verwachten dat vanuit de onderzochte branches in de komende vijf jaar een verhoogde vraag naar HBO-ers zal gaan ontstaan. Het onderzoek onderstreept in die zin het wederzijdse belang van MKB en HBO.

Tegelijkertijd wordt er nauwelijks een toename verwacht in de uitstroom van gediplomeerden uit HBO-opleidingen. Dit kan betekenen dat er een krapte gaat ontstaan. Het onderzoek geeft een aantal aangrijpingspunten ten aanzien van de realisatie van zowel kwantitatief als kwalitatief voldoende instroom van HBO-ers in het mkb. De aanbevelingen hebben met name betrekking op:

- structurele invulling van het partnerschap tussen mkb en hogescholen.
- uitbreiding van mogelijkheden voor duale opleidingstrajecten.
- verbetering van de wederzijdse toegankelijkheid van mkb en hogescholen.
- creëren van randvoorwaarden bij bedrijven voor succesvolle instroom van HBO-ers.
- creëren van een 'tussenniveau' in het HBO.

Buiten het MKB-onderzoek liggen er vooralsnog weinig harde onderzoeksgegevens vanuit het bedrijfsleven die de behoefte aan korte programma's onderstrepen.

4.2.3.2 De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep

Recent onderzoek gaat in op de vervangingsvraag en uitbreidingsvraag in de komende jaren.¹²

Voor de periode 2003-2008 wordt een werkgelegenheidsgroei van 0,2% verwacht. Daarmee loopt de werkgelegenheidsgroei van de afgelopen jaren aanzienlijk terug. Vooral de marktsector zal in eerste instantie te kampen krijgen met werkgelegenheidsdaling.

Kijken we naar de uitbreidingsvraag dan kunnen we constateren dat de vraag voor informaticaberoepen in de periode 2003-2008 als percentage van de werkgelegenheid in 2002 de groeipercentages van alle andere beroepsklassen overtreft. Voor de agrarische beroepen, technische en industrieberoepen en transportberoepen is de uitbreidingsvraag negatief. Deze groeiverschillen zijn mede gebaseerd op de verschuiving van de sectorale werkgelegenheid in de richting van de dienstverlening ten koste van landbouw en industrie. Verder zit er vooral nog een behoorlijke uitbreidingsvraag in de pedagogische en vooral ook (sociaal)culturele beroepen.

Cijfers voor de toekomst van het Cultureel Planbureau onderschrijven de geschetste lijn vanuit de door hen onderzochte sectorstructuur tot 2040¹³. De mate van productiviteit wordt gerelateerd aan de toe- of afname van de werkgelegenheid. Daarbij is te constateren dat in de sector landbouw en de sector industrie er sprake is van een hoge productiviteitsgroei. In de landbouwsector leidend tot een sterk dalende werkgelegenheid. In de industrie echter onder invloed van prijsdalingen tot een toenemende vraag, maar ook een toenemende buitenlandse concurrentie (lage loonlanden). In de zorgsector zien we een sterke vraagstijging bij een lage productiviteitsgroei (weinig mogelijkheden tot automatisering). De economische sector zal in 2040 voor 50% van de beroepsbevolking werkgever zijn. De echte banenmotor zal dan ook de economische dienstensector zijn. Een groeiende welvaart stimuleert de vraag naar diensten. Traditioneel is hier sprake van een lage productiviteit maar door toepassing van ICT-technieken is een steeds sterker wordende productiviteit waarneembaar. De dienstensector is momenteel het snelst groeiende deel van de Nederlandse export. Daarmee wordt het onderscheid tussen industrie en diensten in steeds mindere mate relevant. Aan de ene kant verschuift de industrie van grootschalige maakindustrie naar kennisproducten zoals R&D, ontwerp, marketing en toeleveranties. Aan de andere kant schuift de dienstensector op naar internationaal verhandelbare producten. Daaruit is ook af te leiden dat er een toenemende behoefte gaat ontstaan aan hoger opgeleiden.

¹² *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2008*. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt. November 2003.

¹³ F. Huizinga en B. Smid. *Vier vergezichten op Nederland: Productie, arbeid en sectorstructuur in vier scenario's tot 2040*. Den Haag: SCP. 2004.

Kijkend naar de vervangingsvraag als vraag naar nieuwe arbeidsplaatsen ter vervanging van vooral de mensen die de komende jaren met pensioen gaan of arbeidsongeschikt worden, constateren we een redelijk gelijkmatige verdeling over de diverse beroepsgroepen. Interessant is de grote vervangingsvraag bij de technische en industrieberoepen en de economisch – administratieve beroepen en de betrekkelijk geringe bij de informaticaberoepen. Vermoedelijk heeft dit vooral te maken met de leeftijdsopbouw in de verschillende beroepsklassen. Vertrekkend vanuit de vervangingsvraag naar opleidingscategorie zien we bij alle HBO-opleidingen een betrekkelijke groei tussen 2003-2008.

4.3 Korte programma's vanuit studenten/deelnemers bezien

4.3.1 Standpunt actoren

De studentenorganisaties laten zich in meerderheid positief uit over de in gang gezette ontwikkelingen rondom de korte programma's in het HBO. Daarmee wordt tegemoet gekomen aan de wens te komen tot flexibeler onderwijsprogramma's die op maat gesneden zijn. In de korte programma's zien zij dan ook een goede mogelijkheid tot flexibilisering en vraaggestuurd onderwijs op een vlak waar dat nog niet aangeboden wordt.

Niet alleen op maat gesneden opleidingen voor de student maar ook het zich op maat kwalificeren voor de vraagzijde, de arbeidsmarkt. Daarbij vergroot het de doorstroommogelijkheden voor MBO-studenten in het HBO.

De belangenbehartigers van de studenten waarschuwen echter voor een onduidelijk keuzepatroon als er naast de 3- en 4-jarige HBO-opleidingen voor afgestudeerde MBO-ers ook nog eens een kort programma in het HBO komt. Goede voorlichting is daarbij van het grootste belang.

In paragraaf 4.3.2 zal worden stilgestaan bij de doelgroepen die een bijdrage kunnen leveren aan de verhoging van de uitstroom op HO-niveau.

4.3.2 Kansrijke instroomdoelgroepen

De verschillende instroomdoelgroepen worden hier kort besproken; bijlage 7.9 geeft gedetailleerde cijfermatige informatie.

Als mogelijke doelgroepen dienen zich aan:

- ***In- en doorstromers naar het HBO.***

Het accent zou moeten liggen op instroom door die MBO'ers waarvan aannemelijk is dat zij het bachelorniveau niet in één doorlopend traject aankunnen, ofwel vanwege 'niveau', dan wel omdat een korte spanningsboog in het opleidingstraject meer motiverend is. Interessant zijn dan met name afgestudeerden van de driejarige vakopleidingen en de vierjarige specialistenopleidingen op niveau 4. Deze opleidingen bieden formeel wel een doorstroommogelijkheid naar het HBO, maar inhoudelijk bezien is dat veelal niet of nauwelijks betekenisvol. De jaarlijkse uit-

stroom van deze beide groepen kan voorzichtig gekwantificeerd worden op 15.000.¹⁴

De afgestudeerden van de zogeheten MBO-plus opleidingen zouden moeten doorstromen naar de bacheloropleidingen. Het niveau van de deelnemers, min of meer gelijk te stellen aan dat van de HAVO, geeft daar alle aanleiding toe. In bepaalde gevallen kan de tussenstap van een kort programma qua motivatie mogelijk verdedigbaar zijn, maar het risico bestaat dat men de deelnemers dan vervolgens 'kwijtraakt' aan de arbeidsmarkt.

Duidelijk is dat de Havisten niet als een centrale instroomdoelgroep moeten worden benaderd: zij zouden zoveel mogelijk naar volledige bacheloropleidingen moeten doorstromen.

- ***'Uitvallers' in het HBO.***

In het HBO is van relatief veel 'uitval' sprake. Een deel van die uitval zou onderwijskundig zodanig bestreden moeten worden dat de desbetreffende studenten het bachelorniveau kunnen bereiken. Dat zal niet voor alle studenten die nu uitvallen, gelden.

Onder meer bij doorgestroomde MBO'ers is de uitval groot. Voorts is bekend dat deze studenten, als zij uitvallen, het HBO vaak (definitief) de rug toekeren. Met name voor die doelgroep, die gekwantificeerd kan worden op ruim 20.000 studenten,¹⁵ zouden korte programma's zeer geschikt kunnen zijn.

- ***Allochtone studenten.***

Vast staat dat de deelname van allochtone studenten aan bacheloropleidingen niet in verhouding staat tot het aantal allochtone jongeren in de leeftijdscategorie. Korte programma's zouden voor deze doelgroep (die soms wat minder geneigd is om lang door te leren/financieel te investeren in opleidingen en dergelijke) kansen kunnen bieden.

Anderzijds wordt er ook wel voor gewaarschuwd dat daarmee toch weer een achterstand blijft ten opzichte van het bachelorniveau. In die redenering is een inzetten op een tussenniveau juist niet verstandig en zou alle energie gericht moeten zijn op doorstroom van allochtone studenten naar de volledige bacheloropleidingen.

¹⁴ Schatting uitgaand van in totaal ongeveer 65.000 studenten die een MBO-3 vakopleiding of MBO-4 specialistenopleiding volgen (zie Tabel 18 in bijlage 7.9.2). Aannemelijk is dat de jaarlijkse uitstroom tussen de 15.000 en 17.500 zal liggen.

¹⁵ Het gaat om 13.400 HAVO en 7.100 MBO die uitvielen in 2002. In beide gevallen is dat ruim 30%. Zie voor de gegevens Tabel 10 in bijlage 7.9.1.

- **Werkenden.**

Duidelijk is – en het meermalen genoemde MKB -onderzoek draagt daar ook onderbouwing voor aan - dat vele werkenden op MBO-niveau op enig moment behoefte krijgen aan verdere scholing, vaak ook van een hoger niveau. Uit het MKB-onderzoek blijkt dat dit samenhangt met de noodzaak van innovatie in het MKB, waardoor de behoefte aan mensen met een hogere opleiding toeneemt.

In het post-initiële traject is jaarlijks sprake van 220.000 deelnemers; zie bijlage 7.9.4. In ongeveer 60% gaat het om scholing op MBO-niveau. Voorts zouden niet minder dan 50.000 een post-initiële scholing op HO-niveau volgen.¹⁶ Uit diezelfde analyse blijkt dat de bij- en omscholing via het post-initiële onderwijs zich concentreert bij werkenden jonger dan 30 jaar.

4.3.3 Deelname aan korte programma's in internationaal perspectief

In Nederland is het aantal deelnemers aan korte programma's erg gering. In 2001 (toen een onderzoek werd uitgevoerd naar het kort-HBO) ging het om ongeveer 9.000 deelnemers, waarvan 3.500 voltijd en 5.500 deeltijd. Europa kent in totaal 1.7 mln deelnemers aan *tertiary short cycle* opleidingen en voorts nog 0,8 mln. deelnemers in *post secondary education*.¹⁷ In de OESO-landen schrijft gemiddeld 15% van de bevolking zich minstens éénmaal in voor korte hoger onderwijs opleidingen. Voor EU landen ligt dit gemiddelde op 18%, tegenover 1% in Nederland.¹⁸

Vanuit dat licht bezien, zou er in Nederland potentieel veel ruimte voor korte programma's moeten zijn. Dat is echter betrekkelijk, want Nederland kent, meer dan de meeste andere landen een uitgebreid stelsel van MBO (dat overigens zeker niet in zijn geheel als van *tertiary* niveau beschouwd kan worden). Zie hierover verder paragraaf 4.5.

4.4 Korte programma's vanuit instellingen bezien

4.4.1 Hogescholen

Tabel 1 laat het aantal aanbieders (zowel bekostigd als aangewezen) van kort-HBO opleidingen in 2001 zien. Het overzicht laat zien dat 24 instellingen kort-HBO opleidingen aanbieden. Driekwart van deze instellingen was 'aangewezen' in de zin van artikel 6.9 WHW). De tabel laat ook zien dat een aantal instellingen wel een licentie voor kort-HBO opleidingen had, maar die niet gebruikte.

Kort-HBO kwam dus

voor op ongeveer 20% van de alle instellingen (24 van de in totaal ongeveer 120 bekostigde en aangewezen HBO-instellingen).

¹⁶ N.B.: de stelling is niet dat er zo jaarlijks 50.000 (HBO en WO) volledige bachelors bijkomen.

¹⁷ Tertiary Short Cycle Education In Europe, p. 16, Brussel, mei 2003.

¹⁸ Bron: OCW.

Tabel 1. Aantal aanbieders kort-HBO 2001.

Aanbieders	Met licentie		Operationeel	
	Aantal	In %	Aantal	In %
Aangewezen	28	80.0	18	75.0
Bekostigd	7	20.0	6	25.0
Totaal	35	100.0	24	100.0

Bron: Gransbergen en Visser, p 17.

De discussie over de beëindiging van de kort-HBO opleidingen heeft in 2001/02 niet tot heel veel opwindende aanleiding gegeven. Op de achtergrond is de discussie over verwante thema's (doorstroom MBO-HBO; programmatische flexibilisering van het aanbod; de behoefte aan meer hoger opgeleiden e.d.) echter actueel gebleven.

In de kring van bekostigde hogescholen (waarvan een deel overigens ook niet-bekostigd onderwijs verzorgt binnen een gelieerde aangewezen hogeschool) is het accent gelegd op de invoering van de BaMa-structuur met zijn twee graden. Daarnaast is het belang benadrukt van programmatische flexibilisering (inclusief een eventueel 'tussenmoment' van afsluiting) en bevordering van doorstroom. In reactie op het opkomende Europese debat over de korte programma's, maar ook uit overwegingen van bekostiging in relatie tot het zogeheten fraudedossier (waarin de legitimiteit van de bekostiging van allerlei korte trajecten onder druk kwam te staan) is er recent steun ontstaan voor de figuur van korte programma's met een graad (associate degree) – overigens onder een aantal voorwaarden.¹⁹

Binnen het aangewezen onderwijs is de afbouw van het kort-HBO destijds meer betreurd, ook gegeven het relatief grote accent daarvan binnen het aangewezen onderwijs. De steun voor invoering van korte programma's is daar de afgelopen periode dan ook sneller gebleken. Voor de marketing van deze opleidingen is de mogelijkheid van graad-verlening en recht op studiefinanciering natuurlijk een belangrijk element.

Er is sprake van een zekere concurrentieverhouding tussen bekostigd en aangewezen onderwijs, die bij invoering van korte programma's mogelijk een nieuwe dynamiek krijgt. Het verloop daarvan is echter niet goed te voorspellen en hangt ook sterk af van de randvoorwaarden. Bepaalde randvoorwaarden (bijvoorbeeld de eis dat een kort programma onderdeel moet zijn van een ook daadwerkelijk door de instelling aangeboden bachelor) kunnen verschillend uitwerken voor bekostigd en aangewezen onderwijs.

¹⁹ Zie de brief van het bestuur van de HBO-raad aan de staatssecretaris, d.d. 21 oktober 2004. Zie – om gevoel te krijgen voor de ontwikkeling van het standpunt ook de brief van de HBO-raad aan de staatssecretaris van 19 januari 2004.

Voorts is in de kring van aangewezen instellingen te beluisteren dat de invoering van korte programma's een interessante propositie zou kunnen zijn in de discussie over 'open bestel' (waarbij aan de orde is of ook aangewezen instellingen in aanmerking kunnen komen voor publieke financiering).

Vanuit het oogpunt van de overheid hoeft enige concurrentie bij de invoering van korte programma's overigens niet nadelig te zijn. Wel is het gewenst om rekening te houden met eventuele negatieve effecten.

4.4.2 ROC's

Binnen het MBO zijn (door bijvoorbeeld de Bve Raad) vormen van korte programma's in het HBO over het algemeen beschouwd als concurrerend met MBO-3/4 opleidingen en/of van de zogeheten MBO-plus opleidingen.²⁰ Het gaat hier om MBO-opleidingen voor Havisten; veelal zijn het verkorte opleidingen waarbij studenten tegelijkertijd ook nog enkele branchespecifieke examens (bijvoorbeeld NIMA) afleggen.²¹

Er is vanuit het MBO ook al gewaarschuwd voor een aanzuigende werking van korte programma's in het HBO die ten koste zou gaan van het aandeel deelnemers in de MBO-3/4 opleidingen. Daarom werd binnen het MBO over het algemeen voorrang gegeven aan versterking van de doorstroom MBO-HBO.²²

Een rol in de discussie speelt natuurlijk ook de formele positionering: worden korte programma's ingevoerd uitgaande van een strikte 'waterscheiding' tussen MBO en HBO of kan het MBO daarbij op enigerlei wijze in positie gebracht worden.

²⁰ MBO-plus opleidingen zijn CREBO-geregistreerde kwalificaties in het mbo met als instroomeis Havo en met een uitgebreider programma van landelijk erkende branche specifieke diploma's met daarnaast een verbeterde doorstroom naar het hbo.

²¹ In 2002/03 ging het om ruim 1.000 studenten, verdeeld over 14 instellingen; de omvang is sterk teruggelopen; zie ook bijlage 7.9.2.

²² Zie de brief van de BVE-raad aan de staatssecretaris, d.d. 25 augustus 2004.

Inmiddels heeft de Bve Raad aangegeven onder voorwaarden in te stemmen met experimenten.²³

4.5 Korte programma's vanuit de overheid bezien

Voor de overheid geldt de genoemde ambitie om in 2010 tot een 50%-aandeel van hoger opgeleiden te komen. Korte programma's kunnen daar een belangrijke rol bij spelen.

De huidige situatie is als volgt:²⁴

- Van de 25-34-jarigen heeft in 2000 24% een hoger onderwijs diploma
- Van de 200.000 onderwijsdeelnemers die beroepskwalificerend onderwijs afsluiten doet 40% dat op HO-niveau.
- In Nederland volgt 2% *tertiary short cycle* opleidingen; in Europa gaat het om 13%.

Cijfers lopen overigens soms uiteen. Een andere OCW-bron meldt het volgende: In de OESO-landen schrijft gemiddeld 15% van de bevolking zich minstens éénmaal in voor korte hoger onderwijs opleidingen. Voor EU landen ligt dit gemiddelde op 18%, tegenover 1% in Nederland.²⁵

Gegeven de doelstellingformulering van het kabinet (Nederland streeft naar een *deelnameniveau* van 50 procent in 2010²⁵) gaat het dus om een verhoging van 40% nu naar 50% in 2010, een stijging met 20.000 (gerelateerd aan de genoemde 200.000 onderwijsdeelnemers die jaarlijks beroepskwalificerend onderwijs afsluiten). Omdat Nederland qua deelname aan korte programma's minimaal 10% 'achter' loopt op het Europese gemiddelde, ligt de aanname voor de hand dat invoering van korte programma's een oplossing kan zijn. Illustratief is in dit verband Tabel 2.

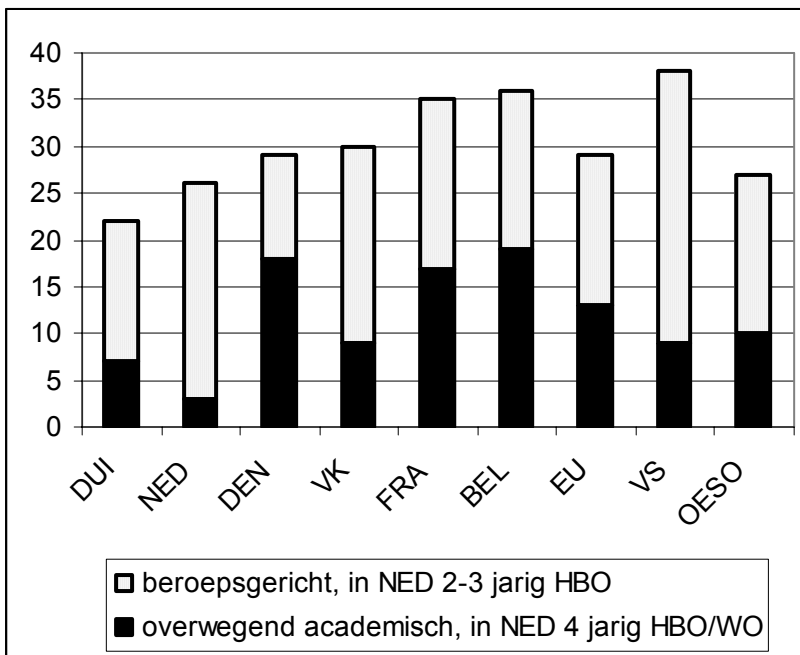
²³ Zie de brief van de BVE-raad aan de staatssecretaris, d.d. 2 november 2004. De Bve Raad noemt de volgende voorwaarden:

- Een onderzoek naar de arbeidsmarktbehoefte aan een 'tussenniveau.'
- Experimenten op basis van een landelijk kader, op te stellen door OCW in overleg met MKB-Nederland, VNO-NCW, HBO-raad, PAEPON, Colo en Bve Raad.
- Een regionale benadering bij de experimenten.
- Een zorgvuldige evaluatie na de experimenten, waarbij ook afspraken over het licentiehouderschap te maken zijn.

²⁴ Bron: Kerncijfers 1998-2002 OCenW.

²⁵ Bron: OCW op basis van Europese studies als *Tertiary Short Cycle Education In Europe*.

Tabel 2. Percentage 25-34 jarigen met een diploma tertiair onderwijs, 2001

Ministerie van OCW - Kerncijfers 1998-2002 Onderwijs Cultuur en Wetenschappen

Tabel 2 heeft geen betrekking op de relatieve verhoudingen binnen de *onderwijskolom*, maar op de samenstelling van de *beroepsbevolking*. De figuur laat zien dat Nederland alle Europese landen voorbij streeft waar het om bachelorniveau gaat en dat de hoge score van de andere landen enkel bepaald wordt door de deelname aan korte programma's (*tertiary short cycle*).

Van belang is dat de toewijzing van opleidingen aan een niveau ([*post*] *secondary* dan wel *tertiary*) in internationale overzichten bepaald wordt door de formele, wettelijke positie van de opleidingen en niet tot stand komt op basis van een uniform gehanteerde niveauaanduiding. De lage score van Nederland heeft te maken met het feit dat ons land een vrij grote deelname aan MBO-opleidingen laat zien die alle formeel zijn ondergebracht op het secundaire niveau.

Er kan veilig worden aangenomen dat een deel van de MBO-3/4 opleidingen in sommige andere landen zou worden aangemerkt als zijnde van tertiair niveau; zie hierover Kader 3.²⁶

²⁶ Strikt genomen zou de meest eenvoudige manier om de 50%-ambitie van het kabinet te realiseren zijn het formeel tot het tertiair niveau rekenen van alle MBO-3/4 opleidingen. Daarmee zou het echter enkel om een formele ambitie gaan en niet om een inhoudelijke, in het kader van een versterking van de kenniseconomie. Met het oog daarop zou de 'eenvoudige' oplossing verder niet meer tot een inzet prikkelen en ten onrechte de indruk wekken dat Nederland niet meer zo veel hoeft te doen.

Kader 3. Een kwestie van niveau

Bijlage 7.3 en 7.4 laten twee indelingen in onderwijsniveaus zien. Het domein van de 'korte programma's in het HBO' is daarin grijs gearceerd. Vaak wordt gesteld dat de Nederlandse situatie in vergelijking met andere landen een 'gat' laat zien tussen de tweede fase voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs.

In de OECD-publicaties als *Education at a Glance* krijgt het hoger onderwijs in Nederland bijvoorbeeld een ISCED-5 toewijzing (*first stage of tertiary education*) en de gehele tweede fase voortgezet onderwijs een ISCED-3 toewijzing (*upper secondary education*). Dit suggereert dat er in het Nederlandse onderwijsstelsel niet of nauwelijks sprake zou zijn van onderwijs dat met ISCED-4 geduid zou kunnen worden, dat als *post-secondary non-tertiary* wordt aangeduid. Dat is echter nog de vraag; toedeling aan niveaus geschiedt voor een belangrijk deel op formele gronden (hoe is het niveau binnen de landelijke wet- en regelgeving bepaald?) en niet op basis van heel inhoudelijke analyses van programma's.

Strikt genomen staat dus niet duidelijk vast wat in internationaal gangbare terminologie *inhoudelijk* het niveauverschil is tussen MBO-3/4 en HBO, of er tussen beide niveaus een duidelijk 'gat' zit en zo ja of dat 'gat' dan gepositioneerd zou moeten worden in het MBO, tussen het MBO en het HBO of binnen het HBO. Juist op dit punt biedt het recente MKB-onderzoek weinig houvast. In de experimenten zou hierover meer duidelijkheid kunnen komen.

Kijkend naar de figuur zou een toename met 10% door invoering van korte programma's mogelijk moeten zijn, maar mogelijk zou dat dan (net als in de landen waar Nederland zich mee meet) gepaard kunnen gaan met een relatieve afname van deelname aan bacheloropleidingen.

Om een goede schatting te kunnen maken, is ook een duidelijker beeld vereist van het niveau van de korte programma's. Gegeven een keuze voor positionering binnen het HBO en gegeven een handhaving van bestaande HBO-3/4 niveau, is niet uitgesloten dat het niveau van de korte programma's dan relatief wat hoger is dan in andere landen waar het – zoals gezegd – vaak om opleidingen gaat van een aan MBO-3/4 gelijk te stellen niveau.

Over de niveaus valt niet heel veel met grote stelligheid te beweren; wel is een ervaringsfeit dat veel MBO-doorstromers in het HBO uitvallen. Dat hoeft overigens niet (vooral) aan een niveauverschil te liggen.

Een laatste belangrijke gegeven is nog dat de invoering van korte programma's ertoe zou kunnen leiden dat de deelname aan MBO-3/4 opleidingen relatief afneemt. Vanuit de 50%-ambitie zou men dat voor lief kunnen nemen, maar ook de MBO-3/4 opleidingen zijn voor arbeidsmarkt van zeer groot belang.

Invoering van korte programma's is maatschappelijk gezien dus niet zonder risico's. Het is in kwantitatieve termen ook een vrij ingrijpende operatie; paragraaf 6.10.7 gaat hier nog op in.

Voor de overheid zijn voorts nog belangrijke onderwerpen de bekostiging en de kwaliteitsbewaking/accreditatie van de korte programma's. Zie hierover verder de paragrafen 6.8 en 6.9.

5. VRAGEN VAN DE STAATSSECRETARIS

5.1 Inleiding

In deze paragraaf worden de, in paragraaf 2.2 genoemde, concrete vragen van de staatssecretaris beantwoord:

- Hoe groot is de behoefte op de arbeidsmarkt (werkgevers en werknemers) en hoe groot is de belangstelling bij studenten, voor korte programma's in het HBO (Associate Degree)?
- Hoe verhoudt het beoogde korte programma (of een Associate Degree) in het HBO zich tot de totale de beroepskolom (het MBO en HBO Bachelor/Master)?
- Hoe past de ontwikkeling van korte programma's in het HBO (Associate Degree) binnen de structuren van een Europees onderwijsstelsel (Internationale dimensie)?
- Welke raakvlakken of overlap is er met de huidige kort-HBO opleidingen (die in afbouw zijn) en de MBO-plus opleidingen?
- Zijn de onderwijsaanbieders bereid om tweejarige opleidingen te starten, zowel in het bekostigd als niet bekostigd onderwijs?
- Hoe kunnen korte programma's bijdragen aan de 50%-doelstelling?

5.2 Behoeftte op de arbeidsmarkt

Empirische evidentie voor een behoefte op de arbeidsmarkt is beperkt:

- Het MKB-onderzoek toont aan dat werkgevers (MKB) aangeven behoefte te hebben aan werknemers die een opleiding van het bedoelde niveau hebben afgesloten. Onderzoekstechnisch gaat het echter meer om een belangstellingsmeting dan om harde empirische bewijsvoering van het vóórkomen van functies op bedoeld niveau en de feitelijke vraag naar werknemers voor die functies (ten opzichte van alternatieven als bij- en nascholing zittend personeel, inzetten van HBO'ers op bachelorniveau).
- Het MKB-onderzoek is vooral indicatief voor het bestaan van een postinitiële vraag; het onderzoek laat niet duidelijk zien dat er binnen het MKB startfuncties zijn waarvoor afgestudeerden van korte programma's nodig zijn. Gelet op de 50%-ambitie van de overheid, te realiseren in 2010 zouden initiële opleidingen zeker ook gewenst zijn.
- Vanuit VNO-NCW, waar ook de belangen van het grootbedrijf naar voren komen, is aangegeven dat er wel behoefte is aan flexibilisering van de aanbodstructuur (o.a. leidend tot kortere opleidingen), maar is voorts benadrukt dat bedrijven vooral behoefte hebben aan (volledige) bachelors.
- Het kort-HBO had een relatief beperkt volume (9.000 deelnemers), en was eenzijdig gespreid over de verschillende sectoren van de arbeidsmarkt (met name economie). In de discussie over de beëindiging van het kort-HBO is vanuit sociale partners niet het signaal afgegeven dat deze opleidingen een aanmerkelijk belang dienden.

- De verkenning heeft geen informatie opgeleverd over de arbeidsvoorwaardelijke aspecten van een nieuw niveau binnen het hoger onderwijs en de prikkels (tot deelname aan korte programma's) die daar van uit gaan.
- Er is weinig empirie over een eventuele arbeidsmarktvraag in de quartaire sector. Wel is bekend dat in de discussies de mogelijke feitelijke vraag en de mogelijkheid om aangepaste salarissen te kunnen betalen op gespannen voet met elkaar kunnen staan.

Al met al is de empirische evidentie van een arbeidsmarktvraag beperkt. Vooral nog is vooral van een behoefte aan post-initiële korte programma's gebleken. Het is vooral ook op dit punt dat de voorgenomen experimenten meer uitsluitsel zullen moeten geven. Voor een deel zal daarvoor ook onderzoek kunnen worden ingezet.

5.3 Belangstelling bij studenten

Hiervoor bestaan alleen indirecte aanwijzingen:

- In volumetermen was de belangstelling voor het kort-HBO beperkt. De belangstelling voor geformaliseerde korte programma's, en zeker als daaraan een graad wordt verbonden, zou echter aanmerkelijk groter kunnen zijn.
- Aannemelijk is dat de belangstelling vooral bij deeltijdopleidingen zal liggen, mede vanuit de aanname dat de arbeidsmarktvraag (zie de voorgaande paragraaf) dat stimuleert. Bij het kort HBO was de verhouding deeltijd – voltijd 61% : 39%.
- Het aantal 'uitvallers' in (met name het eerste jaar van) het HBO is aanzienlijk: 18%. In niet alle gevallen gaat het om studenten die het HBO ook helemaal verlaten; een substantieel deel van deze studenten pakt vervolgens een andere HBO-opleiding op. Van de 'uitvallende' doorstromers uit het MBO verlaat echter wel een groot percentage het HBO (71%); slechts 29% van de doorstromers gaat door met een andere opleiding. Van de 'uitvallende' havisten gaat driekwart door, maar is nog altijd van een echte uitval van 25% sprake.
Aannemelijk is dat in elk geval een deel van deze 'echte' uitvallers nog geïnteresseerd kan worden voor deelname aan een korte opleiding.
- Gegeven de aanwezigheid van een alternatief opleidingsniveau, bestaat er natuurlijk de kans dat ook studenten die qua niveau de bacheloropleiding aan zouden kunnen, toch voor een kort programma kiezen en na afronding daarvan niet doorstromen naar de rest van de bacheloropleiding, maar richting arbeidsmarkt vertrekken. Deze leerlingen tellen wel mee voor het deelnamepercentage aan het hoger onderwijs, maar leveren geen extra studenten op. Sterker nog, als het om een grote groep gaat, leidt dit tot een nivellerend effect; het relatieve aandeel van de bachelors neemt dan namelijk af. Schattingen zijn moeilijk te maken, maar de ervaringen in andere onderwijssoorten (MBO, het VMBO en voorheen VBO en MAVO) laten in Nederland stevast zien dat invoering van niveaudifferentiatie altijd leidt tot 'volumeverschuivingen ten faveure van de 'lichtere' niveaus.

- Vanuit het belang van de student bezien is er de kans dat invoering van korte programma's de prikkel bij hogescholen om het rendement te verbeteren, wegneemt (er is immers een alternatief waardoor de student toch een graad behaalt en de onderwijsinstelling voor haar onderwijsinspanning beloond wordt).
- Ondanks de hiervoor geplaatste kanttekeningen moet er op gewezen worden dat invoering van korte programma's in het belang is van studenten en werkenden. Gegeven een steeds meritocratische samenleving vergroot invoering de kans van leerlingen en werkenden om formeel een hoger-onderwijsniveau te bereiken.

Belangstelling van studenten is zeker te verwachten, al was het maar gegeven de relatief grote uitval in (met name het eerste jaar van) het HBO. De afgelopen 25 jaar is in Nederland echter wel altijd gebleken dat de introductie van niveaudifferentiatie leidt tot een volumeverschuiving in de richting van het 'lagere' niveau.

De experimenten zullen meer helderheid verschaffen met betrekking tot de te verwachten belangstelling van studenten en werkenden, en – als de looptijd van de experimenten dat tenminste toelaat – de mogelijke negatieve effecten, zoals een relatieve vermindering van het aantal bachelors.

5.4 Positionering in de beroepskolom (MBO en HBO Bachelor/Master)

In formele zin lijken er weinig beletselen te zijn. Uitgegaan wordt van een inbedding van de korte programma's binnen het HBO. Inpasbaarheid in de kwalificatiestructuur van het MBO verwijst dan vooral naar de mogelijkheid van longitudinale leerplanontwikkeling, vrijstellingen en dergelijke. Dat is in principe mogelijk en gebeurt in de huidige praktijk ook al wel (vaak op regionaal niveau in samenwerking tussen ROC's en hogescholen). In principe zouden korte programma's ook binnen het MBO gepositioneerd kunnen worden, net als in andere landen waar opleidingen van de tertiaire cyclus worden verzorgd door instellingen voor secundair onderwijs.²⁷ (Zie in dit verband ook aanbeveling 6.4)

Inpasbaarheid binnen de BaMa-structuur is voor de hand liggend, zeker gelet op de Europese discussies over een inpassing van *tertiary short cycle programs*. Als voorts gekozen wordt voor het model dat een kort programma altijd een onderdeel is van een bacheloropleiding, is inpasbaarheid helemaal geen probleem meer. In het meest minimale model zou men altijd terug kunnen vallen op de figuur van een tussentijdse afronding op het niveau van een aantoonbaar op de arbeidsmarkt afgestemd deelprogramma uit de bachelor.

²⁷ Zie voor een tweetal indelingen van onderwijsniveaus bijlage 7.3 eb 7.4.

Lastiger zal de uitdaging worden om korte opleidingen in te passen in de beoogde brede (domein-georiënteerde) bacheloropleidingen. Het lijkt op voorhand niet eenvoudig om korte programma's te ontwikkelen die enerzijds in twee jaar tijd tot een voor de branche herkenbare, beroepsgerichte kwalificatie leiden en die anderzijds absolverend moeten zijn voor de helft van een domeinbrede bacheloropleiding.

Formeel zijn er geen beletselen voor een heldere positionering van korte programma's, zeker als gekozen wordt voor een eenduidige positionering binnen het HBO. Inhoudelijke gezien is daadwerkelijke, longitudinale 'beroepskolomprogrammering' nog wel een hele uitdaging. De combinatie van enerzijds een inkleuring gericht op vragen vanuit de regionale arbeidsmarkt en anderzijds de uitdaging om de korte programma's zinvolle deelprogramma's uit domeinbrede bachelors te laten zijn, kan nog lastig blijken.

5.5 Inpasbaarheid binnen de structuren van een Europees onderwijsstelsel

Zoals gezegd richt een deel van de Europese discussie zich op het inpassen van korte programma's binnen de bestaande Ba/Ma structuur. Het feit dat in een aantal landen sprake is van een substantieel volume aan korte programma's heeft er ook toe geleid dat dit belang in de discussie zal worden ingebracht. Inmiddels zijn ook als niveaubeschrijvingen (zogenoemde Dublin-descriptoren²⁸) in Europees verband vastgesteld en recent is in het verlengde van het Berlijn Communiqué een rapport opgesteld met voorstellen voor een *Framework for Qualifications of the European Higher Education Area*, waarin wordt voorgesteld om binnen de eerste cyclus hoger onderwijs *short cycle* opleidingen mogelijk te maken, uitgaande van 120 ECTS

Zie Kader 4.

²⁸ Zie voor de tekst daarvan paragraaf 7.8.

Kader 4. Voorstel inbedding korte programma's in eerste cyclus hoger onderwijs

It is (further) proposed that within the first cycle, a short cycle is also included, with identification of qualifications corresponding to the successful completion of that short cycle. Such short cycle (within the first cycle) qualifications are not universally employed, and comparable qualifications do not exist in all national systems. There is no intention to mandate the creation of such a qualification where the national system does not see fit to include it. However, since short cycle qualifications are found in many countries it is important to give them a place in the framework. This will help for the mutual recognition of the qualifications between those states that have them. It will also help to develop recognition of short cycle qualifications in those states which do not use them in their national systems but who receive holders of such qualifications. At the same time it is recognised that some states have a variety of qualifications in or about this level, with diverse purposes and structures. Some are part of higher education and some are classified as being outside of higher education. The short cycle descriptor²⁹ is not intended to cover all of the diversity of qualifications that fall within, but do not complete, the first cycle.

Bron: *Framework for Qualifications of the European Higher Education Area*. Bologna Working Group on Qualifications Frameworks December 2004, p. 30.

Voorzien is dat medio 2005 op Europees niveau besluitvorming over de positionering van korte programma's op basis van onder meer het zojuist genoemde *report* aan de orde is.

Het ligt uiteraard voor de hand om met formele invoering van korte programma's te wachten tot die besluitvorming achter de rug is; het voorbereiden van de experimenten hoeft daarvan natuurlijk niet afhankelijk te zijn.

Zonder meer kan worden aangenomen dat korte programma's van het type zoals nu worden overwogen (twee jaar durend; gepositioneerd in het HBO; relevant deelprogramma uit het volledige bachelorprogramma) zullen voldoen aan alle vereisten die vanuit het *Framework for Qualifications of the European Higher Education Area* aan tertiary short cycle programs gesteld (zullen) worden.

5.6 Raakvlakken en/of overlap met opleidingen kort-HBO en MBO-plus

Met een deel van de huidige kort-HBO opleidingen, in het bijzonder dat deel met een opleidingsduur van twee jaar, bestaan raakvlakken. De positionering, in termen van legitimering en de programmatische inbedding binnen de volledige bachelor, is echter een andere. Het volume van zowel kort-HBO als MBO-plus was, respectievelijk is ook vrij gering.

²⁹ De *short cycle descriptor* is letterlijk opgenomen in bijlage 6.9.

De experimenten zullen moeten uitwijzen of er ook buiten het domein van de huidige kort-HBO opleidingen kansrijke korte programma's zijn te ontwikkelen.³⁰ Bij gebrek aan meer specifiek onderzoek naar de arbeidsmarktvrage kan daarover nu geen duidelijke uitspraak worden gedaan.

Met betrekking tot de MBO-plus opleidingen kan vastgesteld worden dat het strikt genomen niet om een duidelijk apart of specifiek wettelijk te onderscheiden niveau gaat. Het betreft over het algemeen aanbod voor de 'betere' student (concreet: HAVO-abituriënten), die de opleiding in kortere tijd kan afronden en/of die de MBO-opleidingen combineert met het volgen van branchespecifieke opleidingen (zoals NIMA e.d.) om zich als een deels 'breder', deels soms ook 'dieper' opgeleide MBO'er op de arbeidsmarkt te kunnen presenteren. Overigens blijkt de belangstelling voor deelname aan MBO-plus opleidingen sterk terug te lopen.

Hoewel de voorgenomen korte programma's op onderdelen raakvlakken laten zien met kort-HBO opleidingen en MBO-plus opleidingen, zijn de verschillen aanmerkelijk groter dan de overeenkomsten. Geen van beide vormen van opleidingen is te beschouwen als een serieus alternatief voor de beoogde korte programma's.

De experimenten zullen moeten uitwijzen of er ook buiten het domein van de klassieke kort-HBO opleidingen kansrijke korte programma's zijn te ontwikkelen.

5.7 Bereidheid onderwijsaanbieders om korte programma's te starten

Er is weinig aanleiding om aan deze bereidheid te twijfelen. Bekend is dat in elk geval de actieve aanbieders van kort-HBO opleidingen de voorgenomen beëindiging ervan betreurd hebben. Bekend is voorts dat (ver)korte programma's nog worden aangeboden.³¹ De bereidheid om opleidingen te starten kan ook afgeleid worden uit de mate waarin men zich recent al georganiseerd heeft vanuit het perspectief van korte programma's in de Dutch Association for Shorter Higher Education (DASHE).

Voor de bekostigde opleidingen geldt dat invoering van de korte programma's een einde kan maken aan twijfels over het gelegitimeerd zijn van bepaald aanbod (zoals in het kader van de zogeheten 'HBO-fraude' zijn gerezen). Voorts bieden korte programma's voor hogescholen de mogelijkheid om de onderwijsinspanning voor wat nu nog 'uitvallers' zijn, toch gehonoreerd te krijgen.

Voor de aangewezen opleidingen biedt invoering van korte programma's de mogelijkheid om formeel geaccrediteerde opleidingen op HBO-niveau (althans indien aan de opleidingen een graad

³⁰ Zie voor een overzicht van succesvolle kort-HBO opleidingen 7.5.3.

³¹ Verkorte opleidingen zijn geen korte programma's, maar volledige bacheloropleidingen die in minder dan vier jaar worden gegeven.

wordt verbonden) aan te bieden. Korte programma's zullen veelal goed aansluiten bij de marktpositionering van aangewezen hogescholen.

Aannemelijk is dat aanbieders korte programma's zullen willen starten omdat dat voor hen om verschillende redenen aantrekkelijk kan zijn. Een daadwerkelijke start zal echter mede afhangen van de voorwaarden die gesteld worden.

5.8 Bijdrage aan de 50%-doelstelling

Het antwoord op deze vraag kan kort zijn. Binnen de bestaande structuur zijn de mogelijkheden om het aandeel hoger opgeleiden nog substantieel te vergroten, zo goed als uitgeput. Het creëren van een nieuw programmaniveau, liggend onder het niveau van de bachelor en van een aanmerkelijk kortere duur, kan aantrekkelijk zijn voor velen die:

- Afgeschrikt worden door de spanningsboog van een vierjarige bachelor en die dat niet goed op kunnen brengen.
- Qua cognitief/conceptueel niveau en/of qua leerstijl door een volledige en aaneengesloten bacheloropleiding (zonder de mogelijkheid na een tussentijdse uitstap in de eerste fase van de loopbaan door te groeien) overvraagd worden.
- In de huidige setting uitvallen uit bachelortrajecten en daarmee het HBO vaak definitief de rug toe keren.
- Voor de functievervulling in hun huidige werk (of met het oog op doorgroei in het werk) gebaat zijn bij een in qua breedte, diepgang en duur toegespitste opleiding op HBO-niveau.

Invoering van korte programma's zal bijdragen aan de 50%-doelstelling van de overheid, omdat zonder meer kan worden aangenomen dat een deel van de studenten voor wie nu zinvolle en motiverende doorstroommogelijkheden ontbreken, straks wel zal intekenen op een kort programma en omdat een deel van de uitvallers die nu het HBO verlaten straks een kort programma zullen afmaken.

Het volume HBO-opgeleiden zal toenemen; wèl is rekening te houden met een relatieve afname van het aantal bachelors.

6. ADVIEZEN

In dit hoofdstuk volgen, beknopt geformuleerd de aanbevelingen van de onderzoekers.

6.1 Korte programma's invoeren

Gegeven de beleidsdoelstelling om te komen tot een volume van 50% hoger opgeleiden is aan te bevelen om de figuur van korte programma's, c.q. om opleidingen in de tertiaire cyclus op een niveau onder dat van de integrale bachelor mogelijk te maken.

De enige andere mogelijkheid om de beleidsdoelstelling te realiseren zou zijn het verlagen van het bachelorniveau. Dat zou echter, gegeven de overige beleidsambities met betrekking tot de versterking van de kenniseconomie bijzonder contraproductief zijn.

Bij de afweging speelt mee dat in voldoende mate aannemelijk is dat er een doelgroep is voor een associate degree die geacht kan worden het niveau van een kort programma te kunnen bereiken, maar die op dit moment:

- Inhoudelijk-programmatisch geen adequate ingang heeft (hoewel formeel toelaatbaar) tot het hoger onderwijs (denk aan bijvoorbeeld MBO-3 vakopleidingen).
- Ondanks een formele ingang feitelijk (onder andere qua niveau) onvoldoende uitzicht heeft op het behalen van een bachelorgraad (denk aan bijvoorbeeld MBO-4 specialistenopleiding).
- Ondanks adequate vermogens en capaciteiten zonder de mogelijkheid van een 'tussenstap' niet tot de ambitie om een bachelorgraad te behalen, zal komen (denk onder andere aan werkenden).

Keerzijde van de invoering van korte programma's (en met name als daaraan een formele graad verbonden wordt, dus bij een keuze voor de *associate degree*) is dat een deel van de studenten die moeite hebben met het bachelorniveau (maar daar nu - bij gebrek aan een reëel alternatief – toch voor gaan) in de verleiding zullen komen om genoeg te nemen met een opleiding op het niveau van een associate degree. Aannemelijk is overigens dat een deel daarvan op een later tijdstip alsnog een bachelorgraad zal behalen.

Hoe dan ook zal per saldo het relatieve aandeel van bachelors afnemen. Een vergelijking met andere landen laat ook zien dat dit aannemelijk is. Nederland scoort hoger dan de meeste andere landen waar het gaat om het aantal bachelors, juist omdat er geen alternatief op hoger onderwijsniveau is. In landen waar dat alternatief er wel is, zie je dat het totale aandeel hoger opgeleiden wel groter is, maar dat het aandeel bachelors kleiner is; zie daarvoor Tabel 2 in paragraaf 4.5.

In dit verband moet ook onder ogen gezien worden dat de prikkel voor instellingen om het bachelorrendement te vergroten, zal afnemen zodra een substantieel deel van de huidige 'uitval' via de associate degree tot een volwaardige afsluiting komt.

Aanbevolen wordt om – positieve – prikkels in te bouwen om doorstroom van de korte programma's naar de rest van de bacheloropleiding te stimuleren. Een financiële bonus is bijvoorbeeld te overwegen.

Een deel van de onderstaande aanbevelingen kan ertoe bijdragen het genoemde negatieve effect te beperken.

6.2 Breed of smal invoeren

Onder een 'brede' invoering wordt verstaan een invoering die instellingen de mogelijkheid biedt om binnen elke bachelor één of meer korte programma's aan te bieden en/of die elke student formeel het recht geeft om tenminste één bij de vooropleiding (MBO-3/4, en HAVO/VWO) aansluitend kort programma te volgen.

Onder een 'smalle' invoering wordt verstaan dat een instelling alleen dan een kort programma aan mag bieden als genoegzaam is aangetoond (de wijze van beoordeling komt in paragraaf 6.9 aan de orde) dat sprake is van een voldoende arbeidsmarktbehoefte voor afgestudeerden van een kort programma en dat de opleiding aan te merken is als een deelprogramma van een (volledige) bacheloropleiding.

Onverkort wordt een smalle invoering bepleit. Een brede invoering is om meer redenen niet doelmatig te achten. Bij een brede invoering zal feitelijk vaak sprake zijn van opleiden voor werkloosheid, c.q. van opleiden voor functies die niet als van een 'hoger beroepsonderwijsniveau' kunnen worden aangemerkt .

Bij een brede invoering is voorts de kans op het hiervoor genoemde effect van een daling van het aantal bachelors groter. Bij een brede invoering is de kans groter dat studenten kiezen voor een korte opleiding. Hoewel in dat scenario nog wel aannemelijk is dat een deel van de afgestudeerden, omdat zij geen werk kunnen vinden, doorgaat voor de volledige bachelor, zal er hoe dan ook verlies optreden, in elk geval ook in de tijd bezien. Voor de instroom van hoger opgeleiden op die delen van de arbeidsmarkt waar wel een reële vraag is, is dat een ernstige zaak.

Internationaal zijn korte programma's (*tertiary short cycle programs*) waar te nemen die niet zozeer (ook) arbeidsmarkt- of beroepsgericht zijn, maar meer een algemene toerusting tot c.q. opstap naar een bacheloropleiding.

Deze figuur wordt niet aanbevolen, zonder overigens ten principale iedere zinvolheid daaraan te willen ontszeggen. Doorslaggevend bij de afweging is dat het er om moet gaan dat deelnemers na een kort programma daadwerkelijk – en op niveau – aan de slag kunnen op de arbeidsmarkt. Een ont koppeling van arbeidsmarktrelevantie en een gerichtheid op een meer 'algemene' inhoudelijke invulling is minder effectief, onder meer omdat – het is al gezegd – een deel van de doelgroep voor

de korte programma's niet in staat geacht kan worden het volledige bachelorniveau te behalen. Een 'tussenstap' die verder nergens toe leidt, is dan niet doelmatig te noemen.

6.3 Afzonderlijke programma's of onderdeel van een bachelor

Korte programma's dienen een geïntegreerd onderdeel te zijn van een bachelor. De figuur van korte programma's die geen onderdeel vormen van een bachelor, wordt niet aanbevolen. Daarmee zou de kans kleiner worden dat iemand, binnen twee jaar een vervolg bacheloropleiding succesvol afsluit. Aannemelijk is voorts dat alleen door inbedding in een bachelorprogramma een betrouwbare niveau-ijking mogelijk is. Worden daarnaast ook andere modaliteiten toegestaan, dan is minder eenvoudig te waarborgen dat er van een bepaald niveau sprake is. Niveaubewaking zal dan ook een apart regime vragen met als gevolg hogere kosten in vergelijking met een positionering binnen de bestaande NVAO-systematiek. Zie hierover ook paragraaf 6.9.

De consequentie van de positionering van korte programma's binnen de bachelor moet zijn dat alle overige korte, 'eigenstandige' opleidingen en functiegerichte cursussen – ook als zij op zichzelf beschouwd wel van HBO-niveau zijn - geen opleidingen zijn in de zin van de WHW en dus ook niet kunnen leiden tot een graad zoals die eventueel wel aan de hier besproken korte programma's wordt verbonden.

6.4 Onderdeel van de (post-)secundaire of tertiaire cyclus

Discussie is mogelijk over de positionering van de korte programma's. In sommige landen betreft het opleidingen die in Nederland als onderdeel van de secundaire cyclus (het MBO) gezien zouden worden.

In de Nederlandse discussie is de afgelopen tijd een bandbreedte aan opties aan de orde geweest. Zo is de relatie van de korte programma's met de zogeheten 'MBO-plus' opleidingen aan de orde geweest. Verder blijkt de vaak gebruikte aanduiding van een 'tussenmoment' c.q. 'tussenniveau' soms tot verwarring aanleiding te kunnen geven. Gaat het daarbij om een niveau *tussen MBO en HBO* (bijvoorbeeld MBO-plus)? Of gaat het om een niveau *binnen* het HBO (en daarbinnen dan *tussen propedeuse en bachelor*)?

Gegeven de politieke ambitie om het aandeel hoger opgeleiden te vergroten, is de conclusie eenvoudig. Het moet dus gaan om opleidingen die in elk geval ook formeel zonder twijfel zijn toe te rekenen aan het HBO (en aan de tertiaire cyclus). Het kan daarmee *per definitie* niet gaan om MBO-

plus of om een niveau *tussen* MBO en HBO (want zo'n tussenniveau ligt per definitie onder het HBO-niveau).³²

Omdat het voorgaande een *formele* redenering is, staat *inhoudelijk* de vraag nog wel open of bepaalde MBO(-plus) opleidingen niet al vrij dicht tegen het niveau van de beoogde korte programma's aan kunnen zitten.

Formeel beschouwd is zelfs nog een andere optie mogelijk om het aandeel hoger opgeleiden te vergroten en wel door die opleidingen binnen het HBO die in sommige andere landen tot de tertiaire cyclus worden gerekend, ook in Nederland daartoe te rekenen. Het zou dan gaan om de opleidingen niveau MBO-3 en 4. Die optie is in deze verkenning niet expliciet nader beschouwd. Wel kan geconstateerd worden dat door geen enkele partij in de discussie is gepleit voor het realiseren van de 50%-ambitie via het aanpassen van de gehanteerde definities van wat nu tot het hoger onderwijs behoort.

6.5 Verzorgd door ROC's (en/of hogescholen)

Los van de formele positionering (in termen van niveau die in de vorige paragraaf aan de orde was), gaat het om een positionering van de uitvoering. In sommige landen kunnen opleidingen die duidelijk qua niveau onderdeel zijn van de tertiaire cyclus, (voor een deel) worden aangeboden door instellingen die onderdeel uitmaken van de secundaire cyclus.

Gegeven de aanbeveling in de vorige paragraaf, is duidelijk dat de korte programma's worden aangeboden door hogescholen; daar ligt, zagezegd, de licentie. Het aanbieden van korte programma's onder een eigen, en uitsluitende verantwoordelijkheid van een ROC vervalt als optie.

Een betrokkenheid van ROC's bij werving van deelnemers en bij uitvoering van onderdelen (binnen de eigen muren of die van de hogeschool) is daarmee niet uitgesloten. Sterker nog: er valt veel te zeggen voor *vindplaatsgerichte* werving. Ervaringen in andere landen laten zien dat uitvoering, bijvoorbeeld van de eerste onderdelen, binnen een ROC, een doelgroep kan aantrekken die anders niet de stap naar een hoger-onderwijsopleiding gezet zou hebben. Eenmaal begonnen binnen zo'n instituut wordt in de volgende fase de (fysieke) stap naar het hogeschoolgebouw gemakkelijker gezet.

³² Bij gebrek aan een duidelijk beroepskolomgeoriënteerde opleidingsprogrammering valt hier in harde zin weinig over te zeggen. Uit het feit dat doorstroom uit het MBO die daadwerkelijk tot een bachelordiploma leidt, toch nog maar vrij beperkt is ook in het geval van de zogenaamde verwantschapsregeling waarbij voor bepaalde opleidingen normatief wordt uitgegaan van een driejarige verblijfsduur in het HBO, kan worden afgeleid dat het eindniveau van MBO-3 en 4 verder afstaat van het bachelorniveau dan het eindniveau van de beoogde korte programma's op basis waarvan vervolgens nog maar een tweearig traject naar het bachelorniveau vereist zou zijn. Of die discrepantie, gegeven een duidelijke 'beroepskolomprogrammering' en geven meer inzet op rendementsverbetering in het HBO, ook zo groot zou zijn, is een vraag die niet goed te beantwoorden is.

Gegeven de doelstelling dat de korte programma's met name een nieuwe doelgroep zouden moeten aanboren, is dat een relevant gegeven. De betrokkenheid van een ROC lijkt ook om redenen van onderzoek naar arbeidsmarktrelevantie en dergelijke van belang te kunnen zijn.

Het is niet gewenst hier veel nadere aanbevelingen te doen; differentiatie en flexibiliteit zijn belangrijker. In het kader van kwaliteitszorg en accreditatie van opleidingen kan eenvoudig worden nagegaan of concrete arrangementen voldoende robuust zijn om het niveau van een kort programma te waarborgen; zie paragraaf 6.9..

Uit de hiervoor bepleite keuze voor korte programma's als onderdeel van een volledige bachelor, volgt dat korte programma's alleen kunnen worden aangeboden door een hogeschool die de desbetreffende bachelor aanbiedt. Dat is overigens wel een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde (daarnaast is er bijvoorbeeld nog een vereiste van aantoonbare arbeidsmarktrelevantie).

6.6 Wel of geen graad

Hier is aan de orde de vraag of aan de korte programma's een nieuwe, formele graad (*degree*) moet worden gekoppeld. In de verkenning is gebleken dat hier nog wel sprake is van uiteenlopende beoordelingen. Er is veel steun voor de invoering van korte programma's met een duidelijke arbeidsmarktrelevantie. Voor een deel van de partijen is toekenning van een graad een belangrijke voorwaarde voor een duidelijke (markt)positionering van de opleidingen, waarvan ook een wervende werking naar studenten verwacht wordt. Anderen geven de voorkeur aan civiel effect dat concreet tot stand komt door de duidelijke arbeidsmarktrelevantie, door het creëren van arbeidsmarkt mogelijkheden in de regio en door het garanderen van doorstroom naar een bachelorprogramma van beperkte omvang.

Onder andere gaat het om de vraag of graadverlening er niet toe kan leiden dat het aandeel studenten dat vervolgens (vroeger of later) doorgaat voor de complete bachelor niet afneemt, want men heeft immers al een titel. Korte programma's met een graad zouden mogelijk ook kunnen leiden tot een zekere 'leegloop' binnen MBO-3/4 opleidingen, met name van diegenen die in de huidige situatie betwijfelen of ze een volledige bachelor wel aankunnen. Vanuit de arbeidsmarkt bezien zijn de MBO-3/4 opleidingen echter ook van groot belang. Voordeel van eerst volgen van de MBO-opleiding is verder dat men goed op de arbeidsmarkt terecht kan, ook als men bijvoorbeeld in een kort programma uitvalt.

Heel duidelijke uitspraken zijn hierover op voorhand niet te doen. Op basis van daarop gemonitorde experimenten is dit vraagstuk te zijner tijd wellicht beter te beoordelen; zie verder paragraaf 6.10.6.

Vastgesteld kan worden dat de beoogde korte programma's zullen moeten voorzien in een arbeidsmarktrelevant *uitstroommoment*, dat overigens ook te zien is als een *tussenmoment* binnen de volledige bacheloropleiding waar zij deel van uitmaakt. Voorts is meer dan aannemelijk dat een substantieel deel van de studenten die een kort programma afsluiten niet (vroeger of later) het volledige bachelortraject zal afronden (of zelfs maar met het vervolg daarvan zal beginnen).³³

Gegeven dat:

- de korte programma's inderdaad als HBO-niveau kunnen worden beschouwd,
- sprake is van een arbeidsmarktrelevant uitstroommoment,
- het civiel effect van de afsluiting ook in internationaal verband boven iedere twijfel verheven moet zijn,
- het in de praktijk vaak om *eindonderwijs* zal gaan (dan wel het moment van instroom in het vervolgtraject pas op middellange termijn aan de orde is),

is maatschappelijk niet goed verdedigbaar om er een graad aan te willen onthouden.

Zie paragraaf 7.7 voor een overzicht van graden en titels zoals die internationaal gebruikt worden voor *tertiary short cycle programs*.

6.7 Studiefinanciering

Gegeven de 50%-ambitie, gegeven de keuze voor een opleiding met een *uitstroommoment* en zeker gegeven een keuze voor een kort programma waaraan een graad is verbonden, ligt het voor de hand dat deelnemers in aanmerking komen voor studiefinanciering. Voorts ligt voor de hand dat afsluiting van de korte opleiding, zonder meteen door te gaan met de rest van de bacheloropleiding geen negatieve effecten mag hebben (terugbetaling, geen omzetting in beurs). Prikkel om na het korte programma de bacheloropleiding helemaal af te maken zouden positief moeten zijn en niet negatief.

Studiefinanciering kan eventueel zelfs gebruikt worden als een positieve prikkel, door in bepaalde omstandigheden omzetting van beurs naar gift mogelijk te maken, bijvoorbeeld voor instromers vanuit MBO-3 opleidingen. Wel moet worden opgepast voor ongewenste effecten.

³³ Er is – in elk geval binnen de Nederlandse cultuur – geen aanleiding om te veronderstellen dat niveaudifferentiatie (en dat is feitelijk aan de orde bij invoering van de korte programma's) deelname aan de 'hogere' niveaus bevordert. In belevende onderwijspercelen (het oude VBO en MAVO, het nieuwe VMBO en het MBO) is er veel empirische evidentie voor het omgekeerde effect. Dat is ook een van de argumenten om niet voor een hele brede invoering van korte programma's te pleiten.

6.8 Bekostiging

Als een kort programma deel uitmaakt van de bacheloropleiding is in die zin de bekostiging geregeld. Er is geen aanleiding om voor het onderdeel van een kort programma tot aanpassing in bekostigingsniveau (zowel meer als minder) te komen.

Wel is van belang dat studenten die na een kort programma de hogeschool verlaten (en dus niet meteen doorgaan met de rest van de bacheloropleiding) niet als 'uitvallers' geteld worden en zo voor de opleiding een bekostigingsnadeel opleveren. In het kader van de recent voorgestelde bekostigingssystematiek lijkt dat overigens goed geregeld te kunnen worden.

Het is niet aan te bevelen om de invoering van korte programma's direct te koppelen aan de discussie over 'Open bestel'. Niet uitgesloten is immers dat de ene discussie de andere gaat beïnvloeden en dat een vermenging van ongelijksoortige experimenten tot onverwachte interactie-effecten leidt en/of een eenduidige evaluatie van resultaten bemoeilijkt. Hoewel duidelijk is dat korte programma's zeker ook interessant zijn voor het aangewezen onderwijs. Een eventuele invoering van (of zelfs al de voorbereidende experimenten voor) de korte programma's zou daardoor een niet noodzakelijke en ongewenste vertraging op kunnen lopen. Dat laat onverlet dat korte programma's zeker ook voor het aangewezen onderwijs interessant zijn; in het aangewezen onderwijs is/was ook veel ervaring met kort-HBO.

6.9 Toelatingsvoorwaarden

De voorwaarden waaraan voldaan moet worden, wil sprake kunnen zijn van een korte opleiding, worden hier besproken in termen van toespitsingen van toetsingskader zoals de NVAO dat hanteert voor nieuwe, c.q. bestaande opleidingen. Het uitgangspunt dat een kort programma deel uit maakt van het programma van een volledige bachelor, impliceert zonder meer dat kwaliteitsbeoordeling en accreditatie van de opleiding een zaak is van de NVAO.

Betrekt men daarbij het uitgangspunt dat een kort programma start op basis van onderbouwde arbeidsmarktrelevantie, dan is er geen aanleiding om nog te voorzien in een afzonderlijke doelmatigheidsbeoordeling.

Wel ligt het voor de hand dat de NVAO voorafgaand aan de feitelijke start van een nieuwe associate degree een aangepaste toets ('Toets Nieuwe Associate Degree') uitvoert. Als de bacheloropleiding al aanwezig is, ligt een volledige Toets Nieuwe Opleiding niet voor de hand. Strikt genomen, zouden hogescholen dan de vrijheid hebben om gedurende de looptijd van hun accreditatieperiode een associate degree te starten. Een onafhankelijke toets vooraf om te waarborgen dat aan centrale vereisten als arbeidsmarktrelevantie en dergelijke is voldaan, wordt aanbevolen.

Voorts wordt aanbevolen om als voorwaarde te stellen dat het gaat om een inbedding in een daadwerkelijk door de NVAO geaccrediteerde bachelor. Bij 'overgangsrechtelijk' geaccrediteerde opleidingen zijn er – gelet ook op bevindingen van de inspectie – toch onvoldoende waarborgen.

Onderstaand volgen nog enkele opmerkingen per onderwerp/facet uit het NVAO - beoordelingskader.

Facet 1.1. Domeinspecifieke eisen

Hierbij kan beoordeeld worden of inderdaad en in voldoende mate sprake is van arbeidsmarktrelevantie. Duidelijke betrokkenheid van brancheorganisatie en het regionale werkveld kan als vereiste gesteld worden. Van belang is voorts dat hier het niveau van de regio (en de vragen/mogelijkheden daarbinnen) van belang is (waar het toetsingskader nu uitgaat van het landelijke en internationale niveau).

Meer dan bij een bacheloropleiding moet sprake zijn van directe, korte termijn, arbeidsmarktrelevantie.

Facet 1.2. Associate degree, bachelor en master

Hierbij is in elk geval te toetsen of de eindkwalificaties voldoen aan de Dublin-descriptoren³⁴. Voorts moet hier worden beoordeeld of de eindkwalificaties van de associate degree zich adequaat verhouden tot de eindkwalificaties van de bachelor.

Facet 1.3. Oriëntatie HBO

Op een specifiekere niveau dan bij facet 1.1 komt hierbij aan de orde de betrokkenheid van branche/beroepsorganisaties en de onderbouwing van het HBO-karakter van de beroepen/functies waar de associate degree zich op richt.

Facet 2.1. Eisen HBO

Dit facet biedt in de voorliggende vorm al voldoende aanknopingspunten voor niveaubewaking van de associate degree.

Facet 2.2. Samenhang doelstellingen en (deel)programma

Hier kan getoetst worden of het 'deelprogramma' dat de associate degree is van de bacheloropleiding, op zichzelf in voldoende interne samenhang recht doet aan wat vanuit de arbeidsmarktrelevantie gevraagd wordt.

Bij voorkeur wordt hierbij betrokken het criterium van longitudinale (MBO-HBO) afstemming, in aansluiting op de competentiegerichte kwalificatiestructuur in het MBO en de HBO-domeincompetenties.

Facet 2.3. Samenhang programma

Dit facet biedt een goede ingang om de samenhang tussen het programma van de associate degree en van de bachelor te beoordelen.

³⁴ De volledige tekst van de descriptoren is opgenomen in bijlage 7.8.

Facet 2.4. Studielast

De studeerbaarheid van de associate degree vraagt, gegeven de doelgroep en gegeven de vereiste inpassing in het bachelorprogramma, specifieke aandacht.

Facet 2.5. Instroom

Gegeven de ambities die er met de invoering van de associate degree zijn, vraagt het facet instroom veel aandacht:

- een goede omschrijving van instroomvereisten (zowel onderinstroom als 'zij-instroom' is noodzakelijk).
- welke MBO-3/4 opleidingen geven primair toegang? Voor de beantwoording van die vraag wordt bij voorkeur aangesloten bij de nieuwe beschrijvingen in termen van de competentiegerichte kwalificatiestructuur.
- Is er duidelijke intakeprocedure?
- Zijn er waarborgen in het geval instroom en intake (ook) via een ROC loopt?
- Is sprake van een EVC-procedure en zo ja, voldoet deze aan te stellen eisen van deugdelijkheid?
- Et cetera.

Facet 2.6. Duur

Voor de hand ligt het om 120 ECTS als norm te hanteren. Wel is van belang dat de niveau-ijking belangrijker is dan het vaststellen van een normatieve opleidingsduur. Dat is met name van belang omdat niet is uit te sluiten (de experimenten kunnen daar mogelijk nog uitsluitsel over geven) dat van geval tot geval uiteen kan lopen hoeveel ECTS noodzakelijk zijn. Dat zou soms wat minder en soms ook wat meer kunnen zijn. Voorkomen moet worden dat, door vasthouden aan 120 ECTS als hard gegeven, bepaalde onderdelen uit het programma wegvallen die vervolgens het feitelijke civiel effect ervan op de arbeidsmarkt aantasten.

Facet 2.7

Geen opmerkingen

Facet 2.8. Toetsing

Gegeven het karakter van de doelgroepen en de noodzaak om in relatief korte tijdsduur arbeidsmarktrelevante eindkwalificaties te realiseren is aan te bevelen om de associate degree opleidingen van meet af aan sterk competentiegericht in te richten. Dat zou ook aansluiten bij de competentiegerichte kwalificatiestructuur in het MBO en bij de notie van domeincompetenties in het HBO. Als dat in één keer adequaat gebeurt, is de kans groter dat intake (EVC), opleiding en tussentijdse toetsing en de eindbeoordeling zodanig met elkaar verbonden worden dat van een goed rendement sprake kan zijn.

Onderwerp 3 (Inzet van personeel), 4 (Voorzieningen) en 5 (Kwaliteit)

De bestaande facetten zijn ook goed bruikbaar voor de associate degree. Wel zal specifieke aandacht nodig zijn in verband met eventuele samenwerking met een ROC. Het kan dan zowel om inzet van ROC-personeel gaan als om gebruik van ROC -voorzieningen. Als dat in een enigszins substantiële mate het geval is, zal een visitatiepanel zich ook ter plekken moeten overtuigen van de kwaliteit.

Bij facet 4.2 *Studiebegeleiding* ligt het voor de hand dat de hogeschool een specifieke voorziening treft voor de studiebegeleiding binnen de associate degree.

Onderwerp 6. Resultaten

Van belang is, met name bij facet 6.2 *Onderwijsrendement*, dat sprake is van streefcijfers met betrekking tot 'nieuwe doelgroepen' (MBO-3, MBO-4 specialistenopleidingen, werkenden) en met betrekking tot doorstroom (direct of op termijn) naar de bachelor.

6.10 Experimenten

Afrondend volgen aanbevelingen met betrekking tot de inrichting van experimenten.

6.10.1 Doelstelling

Wees helder in wat de centrale doelstelling van de experimenten is. Gaat het om:

- Experimenten om te kunnen *beslissen of* korte programma's worden ingevoerd.
- Experimenten om te kunnen *beslissen hoe* de korte programma's worden ingevoerd.

De keuze heeft in elk geval gevolgen voor de concrete inrichting van de experimenten en het evaluatieonderzoek. Als het om de òf-beslissing gaat moeten de experimenten in elk geval ook materiaal aandragen om de onderliggende aannames te toetsen. Het gaat dan met name om aannames over:

- Instroom uit nieuwe, voorheen door het HBO niet of nauwelijks bereikte doelgroepen.
- Feitelijke arbeidsmarktkansen van afgestudeerden op de arbeidsmarkt.
- Doorstroom (meteen of op termijn) vanuit de associate degree naar de bachelor.
- Het optreden van eventuele negatieve effecten:
 - 'Leegloop' MBO-3/4, c.q. wegval Havo-instroom naar MBO.
 - Afname aantal bachelors.

Om deze effecten goed te kunnen meten, zijn overigens experimenten met een vrij groot volume aan studenten en over een vrij lange looptijd nodig.

6.10.2 Accent op verkenning van nieuwe elementen

Uit de ervaring met het 'oude' kort-HBO en op basis van doorstroomgegevens zijn bepaalde zaken wel bekend: waar veel doorstroom zit en welke domeinen van de arbeidsmarkt kansrijk zijn.³⁵ Bekend is ook dat het 'oude' kort-HBO qua volume een beperkte bijdrage leverde. De experimenten zouden dus juist zicht moeten bieden op nieuwe doelgroepen en andere kansrijke domeinen in de arbeidsmarkt.

6.10.3 Initieel en postinitieel

De discussie over de korte programma's heeft een impuls gekregen door het onderzoek van MKB-Nederland.³⁶ Uit dat onderzoek blijkt vooral een behoefte aan postinitieel onderwijs voor wat wel genoemd wordt de 'doorgegroeide MBO'ers'. Het onderzoek biedt een overzicht van allerlei functies waarvoor korte programma's relevant zouden kunnen zijn, maar dat zijn over het algemeen geen startfuncties. Hoewel het zeker van belang is om te bevorderen dat mensen later in hun loopbaan nog de kans krijgen om qua opleidingsniveau door te groeien tot het niveau van een kort programma of een volledige bachelor, vraagt de 50%-ambitie van het kabinet met name ook een inzet vanuit het initiële traject.

Qua volume zou het accent moeten liggen op reguliere doorstroom naar korte programma's omdat daar nog wat minder zicht op bestaat. Experimenten voor werkenden zijn daarnaast ook gewenst en kunnen er onder meer toe dienen om de bevindingen uit genoemd onderzoek empirisch te toetsen. Het MKB-onderzoek laat zien dat bedrijven aangeven er belangstelling voor te hebben; uit de experimenten kan blijken of daadwerkelijk gebruik gemaakt wordt van korte programma's als ze worden aangeboden.

6.10.4 Betrokken partijen

Gegeven de beoogde doelgroepen en gegeven de verwachte arbeidsmarktvrage is er aanleiding om zorgvuldig te bepalen welke partijen/organisaties bij de experimenten betrokken zouden moeten worden. In bestuurlijke zin gaat het om VNO-NCW, MKB-Nederland, HBO-raad, Bve Raad, PAEPON, Colo en de studentenorganisaties.

Inhoudelijk is het uitgangspunt natuurlijk dat het HBO-karakter van de opleidingen niet aangetast moet worden. Betrokkenheid van het MBO is gewenst omdat een belangrijk deel van de instroom daaruit te verwachten is. Inmiddels is ook al sprake van sterke relaties tussen hogescholen en ROC's, in het verlengde van allerlei doorstroom- en verwantschapsprojecten. Dat biedt al een goede

³⁵ Zie voor een samenvatting van de bevindingen uit het onderzoek naar het kort-HBO bijlage 7.5.

³⁶ E. Boersma en I.E.M. de Vries, *De vraag naar HBO-ers bij mkb-bedrijven. Een onderzoek in vijf mkb-branches*. Delft: MKB-Nederland, april 2004.

uitgangssituatie. Betrokkenheid van kenniscentra en (regionale) MKB-organisaties is gewenst met het oog op de onderbouwing van de arbeidsmarkt vraag en bevordering van de programmatische aansluiting op het MBO. Op basis van de experimenten kan blijken of voor de korte programma's specifieke regelingen betreffende formele betrokkenheid van andere organisaties gewenst of nodig is.

De experimenten zouden in elk geval ruimte moeten bieden aan uitwerkingen die uitgaan van een gedeeltelijke uitvoering binnen ROC's (onverlet de inhoudelijke eindverantwoordelijkheid voor de korte programma's), in het verlengde van de goede samenwerkingsconstructies zoals nu al bestaan. Zie ook paragraaf 6.5.

6.10.5 Landelijk en/of regionaal

Er zijn vele pleidooien gehouden voor een regionale aanpak van de experimenten. Daar valt ook veel voor te zeggen. Het moet gaan om concrete en arbeidsmarktrelevante propositities. Die doen zich natuurlijk vooral lokaal/regionaal voor. Aan de andere kant moeten de korte programma's zich verhouden tot de nieuwe, competentiegerichte kwalificatiestructuur in het MBO en tot de bacheloroopleidingen binnen het HBO. Die balans tussen regionale specificiteit en landelijke referentiekaders is van groot belang om te voorkomen dat er een fragmentatie optreedt en de korte programma's zich feitelijk toch 'loszingen' uit de kaders en door de gerichtheid op de regionale situatie toch meer functiegericht worden dan feitelijk nodig.

In bepaalde gevallen (bijvoorbeeld opleidingen voor de publieke sector) zou men zich soms ook een meer landelijk ontwikkeltraject kunnen voorstellen. Al te landelijk moet het echter ook weer niet worden want dan ontstaat het risico van varianten van algemeen kort hoger beroepsonderwijs waar geen duidelijk arbeidsmarktperspectief aan verbonden is.

6.10.6 Evaluatieonderzoek

Het is gewenst dat de experimenten worden geëvalueerd. Voorafgaand aan de feitelijke start van de experimenten (waartoe ook het ontwikkelen en 'aanvragen' van experimentele opleidingen tot de experimenten gerekend wordt) moet het evaluatieonderzoek geregeld zijn.

Het evaluatieonderzoek moet zich vooral richten op de volgende vragen:

- Aantrekkingskracht onder de beoogde *nieuwe* doelgroepen.
- Aantrekkingskracht op doelgroepen die (eigenlijk) geacht zouden moeten kunnen worden het bachelorniveau aan te kunnen.
- Rendement: wordt een kort programma (binnen de normatieve duur) succesvol afgesloten?
- Doorstroom naar bachelor (direct, dan wel na enige tijd).
- Effect op relatieve deelname:
 - Aan bacheloropleidingen.
 - Aan MBO-3/4-opleidingen.

Invoering korte programma's in het HBO

- Arbeidsmarktpositie: vinden uitstromers (binnen een redelijke termijn) een baan die correspondeert met het niveau van de korte opleiding?
- Functioneren van afgestudeerden in de beroepspraktijk.
- Institutionele vorming, samenwerking met ROC's, betrokkenheid van brancheorganisaties, kenniscentra e.d.
- Totstandkoming (aanvragen voor) nieuwe opleidingen: onderbouwing, legitimering, betrokken organisaties.

Een deel van de effecten van de korte programma's zijn pas na wat langere tijd waar te nemen. Het is de vraag of met invoering van korte programma's gewacht zal (kunnen) worden tot alle middellange termijn effecten duidelijk zijn. Aanbevolen wordt om de monitoring op bedoelde effecten ook na beëindiging van de experimenten en invoering van korte programma's door te zetten, zodat eventueel op een later moment bijsturing nog mogelijk is.

6.10.7 Omvang en looptijd experimenten

De 50%-ambitie van het kabinet mikt op 2010: in dat jaar zou er een deelnamepercentage in het HBO van 50 procent moeten zijn. Hiervoor is betoogd dat dit percentage eigenlijk alleen maar gehaald kan worden door korte programma's in het HBO in te voeren. Alternatieve opties (zoals nivellering van het niveau van de bachelor dan wel formeel toerekenen van MBO-3/4-opleidingen tot het domein van het tertiair onderwijs) genieten niet de voorkeur.

Wil men van de invoering van korte programma's in 2010 een substantiële bijdrage verwachten, dan kan met een invoering ervan niet te lang gewacht worden.

In dat verband is verder nog van belang dat in Europees verband medio 2005 wellicht afspraken gemaakt worden met betrekking tot de *tertiary short cycle programs*. Het ligt niet voor de hand om vooruitlopend daarop al tot formele invoering over te gaan (als dat nog zou kunnen), maar afspraken die in Europees verband gemaakt zijn, kunnen het beslismoment over invoering natuurlijk naar voren halen.

Een te verwachten druk op invoering kan ertoe leiden dat de looptijd van de experimenten beperkt is, waardoor een deel van de middellange termijn effecten niet binnen die looptijd is te bepalen. De looptijd dient minimaal drie jaar te zijn. In die periode kunnen twee cohorten van start gaan en afgerond worden. Het evaluatieonderzoek zou langer door moeten lopen om nog tot vaststellingen te kunnen komen met betrekking tot arbeidsmarktpositie en (eventuele) vervolgstudie van de studenten van het tweede experimentele cohort.

Uitgaande van het feit dat de 50%-ambitie een toename van het jaarlijkse uitstroomcohort op HBO-niveau met 20.000 studenten impliceert,³⁷ ligt het voor de hand om een beheerste groei na te streven, waarbij de experimentele korte programma's mogelijk al op termijn moeten overlopen in reguliere. Tabel 3 geeft een mogelijke uitwerking.

Tabel 3. Volumeontwikkeling experimentele en (evt.) reguliere korte programma's

Onderwijs-jaar	Deelnemers experimentele korte programma's	Deelnemers reguliere korte programma's	Deelnemers in examenjaar	Afgestudeerden korte opleidingen als % streefdoelstelling 2010
2005/06	1.250		0	0
2006/07	3.750		1.250	6
2007/08	2.500	10.000	2.500	13
2008/09		20.000	5.000	25
2009/10		40.000	10.000	50
2010/11		40.000	20.000	100

Op basis van de tabel zijn er twee experimentele cohorten, 2005/06 en 2006/07 van elk twee jaar (= de opleidingsduur). De experimenten zouden in de eerste drie jaren jaar (op basis van twee cohorten) kunnen voorzien in 2.500 afgestudeerden, ofwel 12,5% van de doelstelling per 2010. In kwantitatieve termen is dat voldoende om tot betrouwbare uitspraken te komen. Hoe dan ook zal, gegeven het feitelijk aantal deelnemers in het tweede experimentele jaar, al vrij betrouwbaar geschat kunnen worden of de doelstelling van 50% in 2010 haalbaar is.³⁸

De tabel laat zien dat de korte programma's in vrij korte tijd 'uitgerold' moeten worden om de volumedoelstelling te halen. Het is niet aannemelijk dat die doelstelling gehaald wordt door enkel en alleen de mogelijkheid van korte programma's te creëren. Actief zal bevorderd moeten worden dat er ook kansrijke korte programma's starten. Dat vraagt om een zekere infrastructuur van ondersteuning, begeleiding en onderzoek; zie ook de volgende paragraaf.

³⁷ Jaarlijks sluiten 200.000 deelnemers een beroepskwalificerend traject af. Veertig procent doet dat op HO-niveau; dat zijn dus 80.000 studenten. Het streven is op dat aantal op 50%, 100.000 te brengen. Dat vraagt om 20.000 deelnemers meer. Omdat het om tweejarige trajecten gaat zouden jaarlijks dus 40.000 deelnemers aan korte programma's nodig zijn.

³⁸ Uiteraard hoeven de extra 10% HBO-afgestudeerden niet volledig gerealiseerd te worden door de korte programma's; in een deel kan eventueel ook voorzien worden door andere maatregelen.

6.10.8 Randvoorwaarden

Voorafgaand aan de start van de experimenten zou aan de volgende randvoorwaarden voldaan moeten worden:

- Volstreekte helderheid over het formele en feitelijke civiel effect van de korte programma's met het oog op het belang van de deelnemende studenten
- Waarborgen dat studenten met studiefinanciering geen nadelige effecten ondervinden als zij na afronding van een kort programma niet doorgaan voor de bachelor.
- Waarborgen dat hogescholen in de bekostiging geen nadelen ondervinden als studenten na afronding van de korte programma's niet doorgaan voor de bachelor.
- Tijdige en adequate voorlichting aan potentiële studenten.
- Een specifiek studiebegeleidingssysteem voor deelnemers (inrichting daarvan is verantwoordelijkheid uitvoerende hogeschool).
- Procedure voor het opstellen, indienen en beoordelen van aanvragen voor korte programma's.
- Inrichting van een projectorganisatie:
 - Minimaal de begeleiding, monitoring en evaluatie van de experimenten.
 - Bij voorkeur ook voor begeleiding, advisering en ondersteuning bij een gefaseerde uitrol van korte programma's met het oog op realisatie van de 50%-ambitie in 2010.

7. BIJLAGEN

7.1 Literatuurlijst

Beleidsreactie op het onderzoeksrapport 'Kort-HBO: een verkennend onderzoek'. Zoetermeer: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 23 mei 2002.

Bve Raad, *Jaarverslag Project MBO plus 2002-2003* De Bilt, december 2003

De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2008. Maastricht: ROA. November 2003.

Doorlopende leerlijnen in het onderwijs. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 23 december 2004.

Dublin Descriptor for higher education short cycle (within the first cycle) qualification. Final Version 18.10.04.

Gransbergen, P. en K. Visser. *Kort-HBO, een verkennend onderzoek*. Augustus 2001 (Beleidsgerichte studies Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek 77). Den Haag: smets+ hover+. Augustus 2001.

Grip, A. de, J. v. Loo en I. Sieben. *Arbeidsmarktmonitor Metalektro 2003*. Maastricht: ROA. April 2004.

Grip, A. de, *Van tweedekansonderwijs naar een leven lang leren – De veranderende betekenis van post-initiële scholing*. 29 september 2000.

Jaarverslag Project MBO plus 2002-2003. De Bilt: Bve Raad, december 2003.

Huizinga, F. en B. Smid. *Vier vergezichten op Nederland: Productie, arbeid en sectorstructuur in vier scenario's tot 2040*. Den Haag: SCP. 2004.

Kintzer, F.C. en D.W. Bryant, Global Perceptions of the Community College. *Community College Review*, 1998 (Winter).

Kirsch, M., Y. Beernaert en S. Nørgaard. Tertiary short cycle education in Europe, a comparative study. Brussel: EURASHE (European Association of Institutions in Higher Education), Mei 2003.

Ramaekers, G. Monitor (artikel over studie-uitval in HBO), *Tijdschrift voor hoger onderwijs*, 22 (2004), nr. 2, p. 106-109.

Report on: a framework for qualifications of the European higher education area. Bologna Working Group on Qualifications Frameworks December 2004.

Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt. *De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 2008* Maastricht: ROA November 2003.

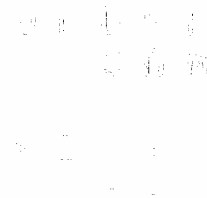
Shared 'Dublin' descriptors for Short Cycle, First Cycle, Second Cycle and Third Cycle Awards, A report from a Joint Quality Initiative informal group. 18 October 2004.

Invoering korte programma's in het HBO

Short-cycle awards in context: A review of developments relating to higher education awards' structures outside the State. Dublin: National Qualifications Authority of Ireland.

7.2 Expertmeeting 20 december 2004

7.2.1 Uitnodigingsbrief OCW 141204

De deelnemers aan de Expertmeeting korte programma's

Den Haag Ons kenmerk
14 december 2004 HO/BL/2004/59897

Onderwerp
Uitnodiging Expertmeeting 20 december

L.S.,

De Tweede Kamer heeft bij de behandeling van het ontwerp-Hoger Onderwijs en Onderzoek Plan 2004 op 5 april 2004 een motie aangenomen, waarin zij de regering vraagt het aanbieden van tweejarige studietrajecten, ingepast in bacheloropleidingen, mogelijk te maken. In het overleg over de begroting op 4 november 2004 heb ik aangekondigd begin 2005 met een brief te komen, waarin ik aangeef hoe korte programma's een plaats kunnen krijgen in het hoger beroeps-onderwijs. In dat overleg heb ik ook gezegd de optie te overwegen om met zulke programma's te gaan experimenteren, maar ook dat er op de eerste plaats een discussie met de 'stakeholders' nodig is om de verschillende invalshoeken goed in kaart te brengen. Daarbij is de positionering van korte programma's in het beroepsonderwijs als geheel een van de aandachtspunten die onderzocht moeten worden.

Onlangs bent u door het Centrum voor Innovatie van Opleidingen (verder CINOP) of door het bureau Smets+Hover+ adviseurs voor professionele organisaties benaderd. Deze organisaties zijn door mij ingeschakeld om opvattingen en suggesties te inventariseren en mede op basis daarvan medio januari aanstaande advies aan mij uit te brengen. CINOP en Smets+Hover+ hebben u gevraagd uw inbreng te leveren in de discussie over de verschillende invalshoeken die samenhangen met korte programma's in het hoger beroepsonderwijs en over de opzet van experimenten met dergelijke programma's. Enkele organisaties hebben in de aanloop naar de besluitvorming hun visie schriftelijk kenbaar gemaakt.

Een belangrijk moment in het proces is de Expertmeeting korte programma's hbo, die op maandag 20 december van 13:00 tot 16:30 uur in de Bolognazaal van dit ministerie (Rijnstraat 50 Den Haag) zal plaatsvinden. Voor deze bijeenkomst nodig ik u graag als deskundige uit.

Het programma voor de bijeenkomst is als volgt:

- 13:00 uur Opening en welkom door de heer Minnée, waarnemend directeur Hoger Onderwijs. De heer Minnée zal de beleidsontwikkeling rond de korte programma's toelichten en aangeven hoe de verdere procesgang is ingericht;
- 13:30 uur Introductie door de heren Van Mechelen (CINOP) en Hover (Smets+Hover+) van de effecten, dilemma's en opvattingen die zij tot op heden in kaart hebben gebracht. Tijdens dit onderdeel is er gelegenheid voor partijen om hun standpunt kenbaar te maken en voor reacties en discussie;
- 14:30 uur Deelsessies voor een diepere doordenking van de invalshoeken en randvoorwaarden die bij de keuze en inrichting van experimenten relevant zijn. De hoofdthema's zijn:
- de bijdrage van korte programma's aan de ambitie de deelname aan het hoger onderwijs te vergroten door nieuwe doelgroepen aan te spreken, mede gezien in het perspectief van ontwikkelingen op internationaal niveau;
 - de opleidingsgebieden en werkvelden waarvoor korte programma's een zinvolle aanvulling kunnen zijn voor de vitaliteit van de arbeidsmarkt en voor een flexibele programmering in het beroepsonderwijs;
 - opleidingen/opleidingsgebieden die voor een experiment in aanmerking komen;
 - de te stellen toelatingsvoorwaarden in termen van accreditatie, doelmatigheid en bekostiging alsmede de vormgeving van het civiel effect (moet het korte programma met een WHW-getuigschrift worden afgesloten of met een ander type document?);
- 15:30 uur Plenaire voortzetting met terugkoppeling uit de deelsessies, uitmondend in het formuleren van samenvattende conclusies en aanbevelingen;
- 16:30 uur Afsluiting.

Bijgevoegd is een overzicht van de organisaties en personen die voor de Expertmeeting uitgenodigd zijn. De heer Hover zal de voorzittersrol op zich nemen. Ik reken op uw deskundige en analytische inbreng in de discussie, zodat er duidelijkheid komt over de meerwaarde en de functie van korte programma's binnen het 'onderwijsgebouw' als geheel en over de vormgeving van de beoogde experimenten.

Voor de voorbereiding van de bijeenkomst vraag ik u uw deelname per omgaande te bevestigen aan de heer Van Mechelen van CINOP via e-mailadres rmechelen@cinop.nl of telefonisch via 073-6800847. Voor de toegang tot het ministerie dient u in het bezit te zijn van een officieel legitimatiebewijs!

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
Mark Rutte
namens deze,

drs. R. Minnée, directeur Hoger Onderwijs

7.2.2 Agenda expertmeeting

- 13:00 uur **Opening en welkom**
door de heer drs. R. Minnée, waarnemend directeur Hoger Onderwijs.
De heer Minnée zal de beleidsontwikkeling rond de korte programma's toelichten en aangeven hoe de verdere procesgang is ingericht;
- 13:30 uur **Introductie**
door de heren Van Mechelen (CINOP) en Hover (Smets+Hover+) van de effecten, dilemma's en opvattingen die zij tot op heden in kaart hebben gebracht. Tijdens dit onderdeel is er gelegenheid voor partijen om hun standpunt kenbaar te maken en voor reacties en discussie;
- 14:30 uur **Deelsessies**
voor een diepere doordenking van de invalshoeken en randvoorwaarden die bij de keuze en inrichting van experimenten relevant zijn. De hoofdthema's zijn:
- de bijdrage van korte programma's aan de ambitie om deelname aan het hoger onderwijs te vergroten door nieuwe doelgroepen aan te spreken, mede gezien in het perspectief van ontwikkelingen op internationaal niveau;
 - de opleidingsgebieden en werkvelden waarvoor korte programma's een zinvolle aanvulling kunnen zijn voor de vitaliteit van de arbeidsmarkt en voor een flexibele programmering in het beroepsonderwijs;
 - opleidingen/opleidingsgebieden die voor een experiment in aanmerking komen;
 - de te stellen toelatingsvoorwaarden in termen van accreditatie, doelmatigheid en bekostiging alsmede de vormgeving van het civiel effect (moet het korte programma met een WHW-getuigschrift worden afgesloten of met een ander type document?).
- 15:30 uur **Plenaire voortzetting met terugkoppeling uit de deelsessies,**
uitmondend in het formuleren van samenvattende conclusies en aanbevelingen;
- 16:30 uur **Afsluiting.**

7.2.3 Lijst van deelnemers

Genodigde organisaties	Deelnemers Expertmeeting 20/12
BVE-Raad	De heer drs. G. Wammes
	Mw. dr. M. van der Weiden
COLO	Mw. drs. M. Buisman
Interstedelijk Studenten Overleg	Mw. N. van Haaren
HBO-raad	Mw. Drs. A van Staag
	De heer E.B. van Braam
JOB	Mw. H. Beurskens
MKB-Nederland	Mw. Ir. G. Visser
VNO-NCW	De heer drs. H. Koole
FNV	-
CNV	De heer R. Roelofse
Ministerie van OCW	De heer drs. R Minnée (HO)
	Mw. drs. F. Boselie (HO)
	De heer B. Broerse (HO)
	Mw. drs. L. van Dril (HO)
	Mw. drs. B. Spit (BVE)
	Mw. drs. L. Klinge-De Haas (BVE)
	De heer drs. Nollen (BVE)
Ministerie van LNV	De heer P. Palstra is afgemeld
LSVb	-
PAEPON	De heer J.Verbrugh
Platform Associate Degree	De heer drs.H.Daale
Platform Beroepsonderwijs	De heer J. van der Horst heeft zich afgemeld
Procesmanagement Herontwerp	De heer H. van Nieuwkerk
Platform MBO+	De heer Terheijden heeft zich afgemeld
Stuurgroep Mts+	De heer J. Berkhout
NVAO i.o.	De heer drs. H. Ponds
Smets+ Hover+	De heer Drs. C. Hover
	De heer ir. P. Smets
CINOP	Mw. drs. M. Lens
	De heer dr. C. Doets

De heer drs. R.P.M. van Mechelen

7.3 ISCED³⁹

ISCED (International Standard Classification of Education), UNESCO, november 1997

Naam	Subniveau	Toelichting
0	Pre-primary	
1	Primary	
2	Lower secondary	
3	Upper secondary	
4	Post-secondary non-tertiary:	4B. programmes not giving access to level 5 (primarily designed for direct labour market entry). 4A. programmes that prepare for entry to ISCED 5
5	First stage of tertiary education (not leading directly to an advanced research qualification):	5.B. programmes which are practical/technical/occupationally specific Criteria: <ul style="list-style-type: none"> • it is more practically oriented and occupationally specific than programmes at ISCED 5A, and does not provide direct access to advanced research programmes; • it has a minimum of two years' full-time equivalent duration but generally is of 2 or 3 years. For systems in which qualifications are awarded by credit accumulation, a comparable amount of time and intensity would be required; • the entry requirement may require the mastery of specific subject areas at ISCED 3B or 4A; and • it provides access to an occupation.
6	Second stage of tertiary education (leading to an advanced research qualification)	5A. programmes which are theoretically based/research preparatory (history, philosophy, mathematics, etc.) or giving access to professions with high skills requirements (e.g. medicine, dentistry, architecture, etc.) Criteria: <ul style="list-style-type: none"> • they have a minimum cumulative theoretical duration (at tertiary) of three years' full-time equivalent, although typically they are of 4 or more years. If a degree has 3 years' full-time equivalent duration, it is usually preceded by at least 13 years of previous schooling (see paragraph 35). For systems in which degrees are awarded by credit accumulation, a comparable amount of time and intensity would be required; • they typically require that the faculty have advanced research credentials; • they may involve completion of a research project or thesis; • they provide the level of education required for entry into a profession with high skills requirements (see paragraph 84) or an advanced research programme.

³⁹ International Standard Classification of Education. Brussel: UNESCO, 1997.

7.4 Standaard Onderwijs Indeling⁴⁰

SOI (Standaard Onderwijs Indeling 2003) Heerlen, CBS, 2003

Naam	Subniveau	Toelichting
1 Onderwijs aan kleuters		
2 Primair onderwijs		
3 Secundair onderwijs, eerste fase		
4 Secundair onderwijs, tweede fase	4.1 Laag 4.2 Midden 4.3 Hoog	(...) (...) Beroepsopleidingen waarvoor een diploma niveau 3 (of 4.2) is vereist of gewenst: <ul style="list-style-type: none"> • beroeps onderwijs met een cumulatieve full-time-duur van tenminste 3 jaar mbo (3- of 4-jarig, dit is inmiddels beëindigd) • leerlingwezenopleiding met een cumulatieve duur van tenminste 6 jaar • WEB-middenkader- en specialistenopleiding Algemeen vormend onderwijs: Vwo e.d. (leerjaar 4-6) Propedeuse hbo en wo (indien hoogstbehaald examen)
5 Hoger onderwijs, eerste fase	5.1 Laag	Opleidingen met een voltijs studieduur van 2 tot 4 jaar na havo of 4-jarig mbo: <ul style="list-style-type: none"> • kort hbo • ander beroeps onderwijs
	5.2 Midden	<ul style="list-style-type: none"> • 4-jarig hbo en daarmee vergelijkbare beroepsopleidingen • hbo bachelors • post-hbo, voorzover niet niveauverhogend
	5.3 Hoog	<ul style="list-style-type: none"> • kandidaats en bachelors van het wetenschappelijk onderwijs
6 Hoger onderwijs, tweede fase		<ul style="list-style-type: none"> • wetenschappelijk onderwijs leidend tot een doctoraal examen • masteropleidingen in hoger beroeps onderwijs en wetenschappelijk onderwijs • overige masteropleidingen • opleidingen na het hbo (post-hbo), voorzover niveauverhogend, w.o. eerstegraads lerarenopleiding • cursussen PAO (post-academisch onderwijs) • post-doctorale lerarenopleidingen • officiersopleidingen aansluitend op vwo
7 Hoger onderwijs, derde fase		Onderwijs dat aansluit op hoger onderwijs, tweede fase: <ul style="list-style-type: none"> • 'onderwijs' dat leidt tot promotie • opleidingen aan post-doctorale onderzoekscholen • als aio (assistent in opleiding) of oio (onderzoeker in opleiding) • post-doctorale beroepsopleidingen (w.o. medici, apotheker, accountancy).

⁴⁰ Standaard Onderwijsindeling 2003. Editie 2003/04. Heerlen: CBS, 2003.

7.5 Casus kort-HBO

Deze bijlage gaat kort in op de bevindingen van eerder onderzoek naar het kort-HBO: P. Gransbergen (smets+hover+), K. Visser (CINOP). *Kort-HBO, een verkennend onderzoek*. (Beleidsgerichte studies Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek 77) Augustus 2001. Den Haag, augustus 2001.

7.5.1 Kwantitatief beeld

Aantal opleidingen:

178 CROHO-opleidingen, waarvan 45 operationeel (39 van 18 aangewezen (niet-bekostigde) hogescholen en 6 opleidingen van 6 bekostigde hogescholen) en 133 niet operationeel ('slapend').

Aantal deelnemers: 9.000 studenten (3.500 in voltijd en 5.500 in deeltijd);

5.000 in het aangewezen en 4.000 in het bekostigde HBO.

N.B.: 9.000 deelnemers is 3% van het totaal aantal deelnemers (300.000)

Kent in vergelijking met het reguliere HBO, een relatief grote instroom van MBO-afgestudeerden. Ook wordt kort-HBO wel gevolgd door uitvallers van het reguliere HBO.

Studielast: 60% van de opleidingen heeft 84 studiepunten (=120 ECTS).

35 procent heeft een hogere studielast, tot maximaal 126 studiepunten (= 190 ECTS)

Spreiding over domeinen: verschillende domeinen, waarvan drie-kwart tot het CROHO-onderdeel Economie behoort.

7.5.2 Kwalitatief beeld

Er is een grote mate van diversiteit qua deelnemerscategorieën, opleidingsduur, niveau en leerweg.

Verreweg de meeste opleidingen onderscheiden zich van het vierjarige HBO in de nadruk die wordt gelegd op een gerichte voorbereiding voor specifieke functies op de arbeidsmarkt. Dat brengt met zich mee dat algemene beroepsoverstijgende onderdelen minder uit de verf komen. Voorbeelden zijn te vinden binnen de domeinen 'Toerisme/horeca/FD', 'Informatica' en 'Management en Bestuur'.

Een beperkt aantal opleidingen kiest voor brede programma's die over de hele linie qua niveau achterblijven bij het HBO-lang. Voorbeelden daarvan zijn te vinden binnen de domeinen 'Economie/ techniek' en 'Vervoer/logistiek'.

Slechts een beperkt aantal opleidingen benadert het niveau van een vierjarige HBO-opleiding.

De opleidingen zijn veelal praktijkgericht en worden soms afgesloten met een extern georganiseerde examinering door de branche (NIMA, SEPR, SNEVT en SVM).

Maatschappelijke betekenis

Beantwoordt vanuit de optiek van de deelnemer duidelijk aan een vraag: de deelnemers kiezen bewust voor dit type onderwijs. Kennelijk wordt kort-HBO door deelnemers gepercipieerd als een veiliger studieroute met minder kans op studie-uitval. Over de betekenis van het kort-HBO voor de arbeidsmarkt zijn harde conclusies te trekken vanwege het ontbreken van specifiek onderzoek op dit terrein. Overigens is niet te verwachten dat het verdwijnen van het kort-HBO, gezien de geringe omvang ervan, zal leiden tot grote lacunes op de arbeidsmarkt.

Van een belang voor doorstroom vanuit MBO is wel sprake.

7.5.3 Overzicht van kort-HBO opleidingen⁴¹

Tabel 8 Overzicht operationele kort-HBO opleidingen naar domeinen (2001)

Domein	Opleidingen		
Accountancy/economie	account management bank en verzekeren Bedrijfskunde Bedrijfsleer	HBO-vastgoed hoger management makelaardij o.g marketing & communicatie	marketing en sales marketing management marketing management marketing management
	financieel management	marketing en PR	marketing management
Secretarieel	hogere kaderopleiding internationaal secretariaat	office management	medisch management
Communicatie/ informatie	Communicatie- management	marketing communica- tie	Management- documentatie en informatievoorziening
	Communicatie- management		
Hotel/toerisme/ facilitai- re Dienstverlening (FD)	kort-HBO hotel- management	kort-HBO toerisme en recreatie	toerisme en recreatie
	kort-HBO toeristisch management hoger toeristisch en recreatief onderwijs kort bedrijfskundige informatica	reisbureaumanagement	toeristisch management
Informatica		kort- HBO informatica	
Management en be- stuur	management van ondernemerschap	mode en management	
	opleiding voor economie recht en management	music-management	sportmanagement
Onderwijs	leraar godsdienst 2e graads		
Taal en cultuur	kort-HBO vertaler Engels	opleiding tot vertaler of tolk/vertaler	opleiding tot vertaler Spaans
	opleiding tolk/vertaler		
Techniek en economie	opleiding bedrijfskader	opleiding bedrijfskader	
Vervoer/logistiek	opleiding tot verkeers-vlieger	kort-HBO logistiek	

⁴¹ Oergenomen is tabel 8 uit het hier samengevatte onderzoek.

7.6 Samenvatting overzichtsonderzoek opleidingen kort-HBO

Onderstaand is opgenomen de *executive summary* uit: Kirsch, M., Y. Beernaert en S. Nørgaard Tertiary short cycle education in Europe, a comparative study. Brussel: EURASHE (European Association of Institutions in Higher Education), Mei 2003.

The sector of Tertiary Short Cycle or sub-degree education in Europe represents post-secondary education more than **2,5 million** students (1,7 million in TSC and over 800,000 in post-secondary education). These cannot be neglected if we want to become **the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world by 2010**, as stated at The Lisbon summit in 2000. Students in TSC or sub-degree education are mainly students looking for a short professional or vocational qualification after secondary education. Institutions offering TSC are very diverse ranging from universities over other HEIs, centres for adult education and even secondary schools, very often co-operating with companies, professional organisations and chambers of commerce.

Tertiary Short Cycle education definitely contributes to diversification in higher education as it expands the range of studies from which students can choose. Next to the wide range of studies offered in TSC, there is also a variety of **flexible learning paths** such as part-time study, adult education, distance and Internet learning which make these studies especially attractive for mature students or students that would otherwise not access higher education. Such flexibility enhances lifelong and life-wide learning.

Several examples all over Europe show that TSC education swiftly adapts to the needs of the labour market as well public as private. This is also reflected in the fact that in a number of countries TSC or sub-degree education has been set up in collaboration with industry or employers to meet the companies' needs and skills shortages. The fact that over the last few years so many new fields of study have been set up, proves that we are dealing with a thriving sector meeting an existing demand in society.

Although the majority of students who have finished TSC prefer to join the labour market as soon as they have graduated, an increasing number of them decides to take on degree studies immediately after graduation or at a later stage in life. **This is definitely facilitated where TSC is already integrated in HEIs** or where there are close links between TSC and other HEIs. Ladders of learning, or even better, networks of learning as they exist already in some educational systems in Europe, enhance the student's chances of accumulating credits for the acquired skills and competences and making use of them whenever he or she decides to continue his or her education.

Institutions offering TSC or sub-degree education are also using credit systems (many of them ECTS) and Diploma Supplement very often because of a legal obligation. The accumulation of credits and the transparency and comparability of contents in sub-degree or TSC education will definitely be enhanced by the use of these credit systems and by using the Diploma Supplement. Students and teachers in TSC are mobile under Erasmus (Socrates programme) and Leonardo da Vinci. They also participate in other actions of European or bilateral programmes. Obstacles to mobility are similar to those in university education but the main obstacles specific for TSC are the fact that a number of institutions are too small and that the sector is not well known or not well defined.

Programmes in TSC last between one and (exceptionally) four years. They are certified with a large panoply of titles thus adding to the confusion especially as similar titles are used in different countries to cover differ-

ent qualifications and programmes of one, two or three years' duration. It is therefore **suggested to look for a common qualifications framework and for common European titles in TSC education**. Developments in certain countries such as the UK with the Foundation degree are therefore very welcome.

Quality in higher education is one of the key concepts that should embrace different aspects such as teaching, staffing, students, infrastructure etc. It is therefore good to see that the majority of institutions in sub-degree or tertiary short cycle education are subject to quality assessment and that virtually all of them are accredited. In many cases this accreditation is still given by the Ministry of education and is not the responsibility of an independent accreditation body.

Transition from TSC to degree programmes is relatively easy in most countries. It is obvious that where TSC is integrated in HEIs or where there are close links between institutions offering TSC and other HEIs the transition is just a further step on the ladder of learning. Sometimes the credits earned in TSC can be taken into account entirely when proceeding to degree studies but in other cases they will just grant access to university or degree studies. In those countries where the transition is not governed by legislation or where there are no agreed principles it will be a lot more difficult for a student to get accreditation of his or her prior learning.

Next to TSC education, the sector of post-secondary education, was also briefly studied as in some countries the qualifications earned can be the same or similar to those earned in sub-degree or tertiary Short Cycle education. The situation as to access to degree higher education coming from post-secondary education, varies even more greatly ranging from access to the last year of Bachelor studies to no credits at all for the education or training received which means that the student coming from post-secondary cannot benefit in any way from the education received if he wants to go on studying.

When we use the term tertiary education as defined by the OECD as '*a level or stage of studies beyond secondary education which can lead to a qualification recognised on the labour market*' then we can conclude that as well what is now known as TSC or sub-degree as what is known as post-secondary education can be seen as Tertiary education. Especially as the definition continues '*It is undertaken in **formal tertiary education institutions** – universities, polytechnics, colleges; public and private – but also in a **wide variety of other settings**, including secondary schools, at work sites, via free-standing information technology-based offerings and a host of private and public entities'*^[1].

The study concludes that TSC education and post-secondary education have to be seen as genuine and vital parts of higher education contributing to the development of a true lifelong and life-wide learning system and to the bringing about of the knowledge-based society which Europe needs to power a dynamic economy. To this effect the study recommends that TSC and post-secondary education be included in all discussions related to the Bologna process. It also recommends that different forms of co-operation be encouraged between different levels of education ranging from university education to TSC education or post-secondary education. It suggests that TSC and post-secondary education be fully included in qualification frameworks which are developed in several European countries.

All these measures and some others, such as the use of common terminology and common titles for TSC or post-secondary across Europe, will or can contribute to enhance the transparency and the readability of qualifications delivered in TSC and in post-secondary education. The further development of the use of

Invoering korte programma's in het HBO

ECTS, the diploma supplement and clearer accreditation and QA systems will also contribute to this and action is recommended in those fields.

Finally the study recommends that the European Union follow up closely all developments in relation with TSC education and post-secondary education by involving representatives of these educational fields in all Bologna discussions, possibly through EURASHE. It also recommends that the Commission funds more in-depth research and studies into TSC and post-secondary education so as to make its role and contribution to lifelong learning and to life-wide learning more apparent. More European projects building on partnerships involving university education and TSC or post-secondary education are also seen as a means to enhance quality of education and access to higher education, two of the key objectives of the Detailed work programme of the Future Objectives of the Education and Training systems in Europe. All of these recommendations tend to enhance the opportunities for learning of the more than 2.5 million students who are present in TSC and post-secondary education in Europe.

[1] T.J. Alexander, *From Higher to Tertiary Education: Directions for Change in OECD Countries*, Paris, 1998.

Aan hetzelfde onderzoek is onderstaande overzichtstabel ontleend.

Tabel 4. Presence of TSC- PS education and links with HE⁴²

	TSC	Links HE	PSE	Links HE	Notes
Austria	•	•	•	•	
Belgium			*		*Within SE there is a 4 th stage of SE and 7 th years (see Belgium)
Bulgaria	•	•	•	•*	*Certain studies
Croatia	•	NDA			
Cyprus	•	•			
Czech Rep.	•	•*			*exceptionally
Denmark	•	•			
Estonia			•	•*	*only for certain studies
Finland					
France	•	•	•	•*	*only for certain studies
Germany	•*				*Berufsakademien - only in certain states (Länder) see D
Greece			•		
Hungary	•	•			
Iceland	•	•			
Ireland	•	•			
Italy	•	•	•	•	
Latvia	•	•			
Liechtenstein	*				*Agreements with CH and A - See text Liechtenstein
Lithuania	•	•*	•		*occasionally
Luxemburg	•	NDA	•		
Malta	•	•	•	•	
Netherlands	•*	•°	•	•°°	*Will be integrated in degree programmes from 2007 °depending on institution °°access to HE
Norway	•	•	•	•*	*Only for certain studies
Poland			•		
Portugal					
Romania	•	•*	•	•°	*depending on institution, ° only for certain studies
Slovak Rep					
Slovenia			•°	•*	°10-20% - * only for certain studies
Spain	•	•	•		
Sweden	•	•	•	•*	*Only for certain studies
Swiss Confed	•	•			
Turkey	•	•			
UK Eng & W	•	•	•	•	
NI	•	•	•	•	
Scotland	•	•	•	•	

Toelichting: per land wordt aangegeven of sprake is van TSC (*Tertiary Short Cycle education*) en of dat het directe verbanden heeft met het hoger onderwijs (*Links HE*). Voorts is per land aangegeven of sprake is van post-secundair onderwijs (*post secondary education* – PSE) en of dat (mede) directe verbanden heeft met het hoger onderwijs (*Links HE*).

⁴² Bron: Kirsch, M., Y. Beernaert en S. Nørgaard Tertiary short cycle education in Europe, a comparative study. Brussel: EURASHE (European Association of Institutions in Higher Education), Mei 2003, p. 18.

De letterlijke toelichting bij de tabel in het rapport luidt als volgt:

The main objective of the present study is to survey the existing sub-degree or TSC education in Europe. The authors would therefore like to start with a complete overview of existing Tertiary Short Cycle education. They have added existing post-secondary education to this table as in certain countries it is difficult to draw the line between post-secondary and tertiary education and as according to the definition of the OECD post-secondary education should be regarded as part of tertiary education.

As can be seen in the table above, there is Tertiary Short Cycle education in most Bologna signatory countries. With the exception of the Netherlands, Lithuania and the Czech Republic where transition with credits is only exceptionally possible, there are links between TSC and HE. As far as the Czech republic is concerned an attempt to update legislation in a new School Act failed in 2002. In the Netherlands TSC education (kort-HBO) will be discontinued and integrated in Bachelor's programmes. In Belgium, Estonia, Finland, Greece, Liechtenstein, Poland, Portugal, the Slovak Republic and Slovenia there is no TSC. This means that these countries will not figure in the comparative chapters on the following pages. In Germany there is in fact no TSC but in certain *Länder* and in private education there is non-recognised degree-level education that is sometimes regarded as sub-degree (see Germany). Germany will therefore also not appear in the comparative chapters.

Bron: Kirsch, M., Y. Beernaert en S. Nørgaard Tertiary short cycle education in Europe, a comparative study. Brussel: EURASHE (European Association of Institutions in Higher Education), Mei 2003, p. 18/19

7.7 Graden en diploma's internationaal

Tabel 5. Diploma's en titels voor *tertiary short cycle* opleidingen⁴³

Land	Diploma/titel	Toelichting
Nederland	Associate degree?	Deze titel is momenteel in discussie
Engeland	Foundation degree	<p>“a new vocationally-focused higher education qualification, designed in conjunction with private and public sector employers to meet skills shortages at the higher technician and associate professional levels (e.g. legal executives, marketing consultants, personnel officers).”</p> <p>functioneert ook als een doorstroomtraject naar de bachelopleiding</p>
	Diploma of higher education	<p>“vocational or job-related focus”</p> <p>generally consist of two years of full-time study, or 3-4 years of part-time study;</p> <p>available in a restricted range of subject areas such as Accounting, Construction, Nursing, Science and Technology and Textile design.</p>
	Higher Nationale Diploma	<p>a vocational qualification,</p> <p>normally awarded after the completion of two years of full-time study or three years of part-time study.</p> <p>programmes cover the knowledge and skills needed for training towards jobs at middle management or technician level.</p>
	Higher National Certificate	<p>offered by Colleges of Further and Higher Education throughout the United Kingdom</p> <p>designed to prepare learners for work by giving them the skills and knowledge to do a particular job, or for progression to further study</p>
	Certificate of higher education	<p>offered and accredited by universities and colleges of higher education</p> <p>often administered by Adult or Continuing Education centres or departments</p> <p>designed for return-to-education learners</p> <p>usually correspond to the first year of a bachelor level degree</p>

⁴³ Ontleend aan diverse overzichten.

Invoering korte programma's in het HBO

	Associate Degree	
Australië	Associate degree	programma op Hoger Onderwijsniveau, kan ook door een daartoe erkende instelling voor <i>Further Education</i> worden aangeboden
	Advanced diploma	programma op niveau <i>further education</i> of op Hoger Onderwijs niveau, met per niveau afzonderlijke vereisten
	Diploma	Programma veelal op niveau <i>further education</i> ook aan te bieden door instelling voor Hoger Onderwijs
Canada	Diploma	veelal twee of driejarige programma's
	Certificate	veelal eenjarig programma die plaatselijk zeer uiteen kunnen lopen
	Associate degree	two year academic award with an Arts or Science focus"
Denemarken		veelal twee- (maar ook een- of drie-)jarige programma's gericht op een specifiek beroepenveld
VS	Associate degree	Normally awarded after the completion of 2 years of full-time study (60 semester credits; roughly 20 courses) accumulated on a part-time basis generally designed either to prepare the learner for an occupation, or to provide a foundation for a baccalaureate degree programme. mostly conferred by colleges which offer two year associate degree and one year certificate programmes but, with few exceptions, award no bachelor degrees.
	Occupational associate degree	train students for specific careers. In addition to taking general education classes – mathematics, general communication skills (speech and writing) and arts/humanities type courses – students take courses specific to an occupational major.
	Transfer associate degree	designed to be a first step towards the acquisition of a bachelor's degree students take the introductory courses or general education core – usually in writing, literature, science and mathematics - of a baccalaureate programme courses correspond to the freshman and sophomore levels of a four year programme and, on successful completion, students graduate with an associate in arts or associate in science degree, and are usually eligible to transfer about

Invoering korte programma's in het HBO

		half the credits they will need for their bachelor's degree in a four year college.
	Certificate	normally awarded for one year of credited full-time study at a community college (or the part-time equivalent), and normally corresponds to the first year of an associate degree programme.
Duitsland	Diplom Berufsa- kademie	combines academic training at a <i>Studienakademie</i> (study institution) with practical professional training in the work- place, thus constituting a <i>dual system</i> generally divided up into two years of basic studies followed by one year of advanced studies.
Frankrijk	DUT (University Diploma of Tech- nology)	obtained at the IUT, Instituts Universitaires de Technologie (part of the universities) can be obtained by a 1 or 2 year full time course, depending of the students level a mixture of theory, practice and placements in industry professional organisations and employers participate ac- tively in the designing and restructuring of curricula of the IUT.
	DEUG (Diplôme d'Etudes Universi- taires Générales)	the basic diploma obtained at the end of the first cycle at the university lasting two years

7.8 Dublin-descriptoren

DUBLIN DESCRIPTORS

	Naam	Short Cycle ¹	Bachelor (NVAO-omschrijving)	Master (NVAO-omschrijving)
1	Kennis en inzicht	Heeft aantoonbare kennis en inzicht van een vakgebied waarbij wordt voortgebouwd op algemeen voortgezet onderwijs, functioneert doorgaans op het niveau van gevorderde leerboeken, heeft een kennisondergrond voor een beroepenveld of een beroep, voor persoonlijke ontwikkeling en voor van verdere studie om de eerste cyclus (bachelor) af te ronden	Heeft aantoonbare kennis en inzicht van een vakgebied, waarbij wordt voortgebouwd op het niveau bereikt in het voortgezet onderwijs en dit wordt overtroffen; functioneert doorgaans op een niveau waarop met ondersteuning van gespecialiseerde handboeken, enige aspecten voorkomen waarvoor kennis van de laatste ontwikkelingen in het vakgebied vereist is.	Heeft aantoonbare kennis en inzicht, gebaseerd op de kennis en het inzicht op het niveau van Bachelor en die deze overtreffen en/of verdiepen, alsmede een basis of een kans bieden om een originele bijdrage te leveren aan het ontwikkelen en/of toepassen van ideeën, vaak in onderzoeksverband
2	Oordeelsvorming	Is in staat om kennis en inzicht in beroepsmatige contexten toe te passen	Is in staat om relevante gegevens te verzamelen en interpreteren (meestal op het vakgebied) met het doel een oordeel te vormen dat mede gebaseerd is op het afwegen van relevante sociaal-maatschappelijke, wetenschappelijke of ethische aspecten.	Is in staat om kennis en inzicht en probleem-oplossende vermogens toe te passen in nieuwe of onbekende omstandigheden binnen een bredere (of multidisciplinaire) context die gereleateerd is aan het vakgebied; is in staat om kennis te integreren en met complexe materie om te gaan
3	Toepassen kennis en inzicht	Heeft de vaardigheid om gegevens te identificeren en te gebruiken, teneinde een respons te bepalen met betrekking tot duidelijk-gedefinieerde, concrete en abstracte problemen	Is in staat om zijn/haar kennis en inzicht op dusdanige wijze toe te passen, dat dit een professionele benadering van zijn/haar werk of beroep laat zien, en beschikt verder over competenties voor het opstellen en verdiepen van argumentaties en voor het oplossen van problemen op het vakgebied.	Is in staat om oordelen te formuleren op grond van onvolledige of beperkte informatie en daarbij rekening te houden met sociaal-maatschappelijke en ethische verantwoordelijkheden, die zijn verbonden aan het toepassen van de eigen kennis en oordelen
4	Communicatie	Kan communiceren met gelijken, leidinggevend en cliënten over begrip, vaardigheden en werkzaamheden	Is in staat om informatie, ideeën en oplossingen over te brengen op een publiek bestaande uit specialisten of niet-specialisten.	Is in staat om conclusies, alsmede de kennis, motieven en overwegingen die hieraan ten grondslag liggen, duidelijk en ondubbelzinnig over te brengen op een publiek van specialisten of niet-specialisten
5	Leervaardigheden	Bezit de leervaardigheden om een vervolgopleiding die een zekere mate van autonomie vraagt, aan te gaan	Bezit de leervaardigheden die noodzakelijk zijn om een vervolgstudie die een hoog niveau van autonomie veronderstelt aan te gaan.	Bezit de leervaardigheden die hem of haar in staat stellen een vervolgstudie aan te gaan met een grotendeels zelfgestuurd of autonoom karakter

¹ Dublin Descriptor for higher education short cycle (within the first cycle) qualification, Final Version 18.10.04). De letterlijke tekst luidt:

1. Have demonstrated knowledge and understanding in a field of study that builds upon general secondary education and is typically at a level supported by advanced textbooks; such knowledge provides an underpinning for a field of work or vocation, personal development, and further studies to complete the first cycle;
2. Can apply their knowledge and understanding in occupational contexts;
3. Have the ability to identify and use data to formulate responses to well-defined concrete and abstract problems;
4. Can communicate about their understanding, skills and activities, with peers, supervisors and clients;
5. Have the learning skills to undertake further studies with some autonomy.

7.9 Kwantificering Mogelijke doelgroepen voor korte opleidingen in het HBO

7.9.1 Instroom in het HO

Per sector

Een eerste interessante vraag is waarvoor studenten met name kiezen als zij doorstromen naar het HBO. Uit tabel 1 is af te lezen dat van de instromers in het HBO er ruim 33% instromen in het Hoger Economisch Onderwijs. Daarnaast zijn met respectievelijk 18,4% – 17,9% en 14,4% het Hoger Pedagogisch Onderwijs, het Hoger Technisch Onderwijs en het Hoger Sociaal Agogisch Onderwijs grote trekkers. Het Agrarisch Onderwijs, het Gezondheidszorg Onderwijs en het Kunst Onderwijs blijven daar ver bij achter. De percentages blijven over de jaren heen ongeveer gelijk. Zie Tabel 6.

Tabel 6 Instroom: Aantallen en percentages per sector

Sector	1999		2000		2001		2002	
	Abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
HAO	2536	2,5	2388	2,3	2949	2,8	2712	2,7
HEO	33371	33,4	34075	33,3	35843	34,5	33578	33,1
HGZO	8029	8,0	7596	7,4	8011	7,7	8530	8,4
HPO	18343	18,4	19635	19,2	19551	18,8	20409	20,1
HSAO	14436	14,4	15207	14,8	14764	14,2	13770	13,6
HTNO	17937	17,9	18130	17,7	17288	16,7	16889	16,6
KUO	5315	5,3	5451	5,3	5357	5,2	5592	5,5
Eindtotaal	99967	99,9	102482	100,0	103763	99,9	101480	100,0

Instroom naar vooropleiding

Een tweede vraag die van belang is in dit kader, vanuit welke vooropleiding stromen studenten in? Uit Tabel 7 blijkt dat rond de 40% van de instromers in het totale HBO afkomstig is van het havo; 20-25% heeft MBO als vooropleiding; en rond de 10% is afkomstig uit het vwo, eveneens rond 10% komt van een andere hoge school.

Tabel 7. Instroom: aantallen en percentages per vooropleiding

Vooropleiding	1999		2000		2001		2002	
	Abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Havo	39701	39,71	42679	41,65	38796	37,39	39707	39,13
Ho	11087	11,09	10843	10,58	11553	11,13	12054	11,88
Mbo	22489	22,50	21724	21,20	25194	24,28	24599	24,24
Ov	9046	9,05	9948	9,71	9789	9,43	9138	9,00
Vwo	12331	12,34	11601	11,32	10777	10,39	10149	10,00
Onbekend	5313	5,31	5687	5,55	7654	7,38	5833	5,75
	99967	100,00	102482	100,01	103763	100,00	101480	100,00

Instromers per sector en per vooropleiding

Aanvullende vraag zou kunnen zijn of er verandering optreedt in het keuzepatroon van de studenten?

In het algemeen is van de instromers rond de 40% afkomstig van het havo en rond de 20% afkomstig van het MBO; uitzonderingen zijn het HSAO en het HTNO met relatief meer instromers afkomstig uit het MBO (25-35 procent) en het KUO met relatief weinig instromers uit het MBO (en relatief veel instromers waarvan de vooropleiding onbekend dan wel overig is). Dat is goed te plaatsen omdat er tot voor kort geen enkele kunstopleiding voorkwam in de kwalificatiestructuur MBO. Alleen voor het HTNO geldt dat er over de jaren heen een relatieve toename is van MBO-studenten (van 25 procent in 1999 naar 34 procent in 2002). Verder zijn de cijfers over de jaren heen redelijk stabiel te noemen; zie Tabel 8.

Invoering korte programma's in het HBO

Tabel 8. Instroom: aantallen en percentages per sector en vooropleiding

Sector	Vooropleiding	1999		2000		2001		2002	
		Abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
HAO	Havo	990	39,0	983	41,2	944	32,0	861	31,8
	Ho	240	9,5	195	8,2	305	10,3	176	6,5
	Mbo	564	22,2	592	24,8	704	23,9	760	28,0
	Ov	122	4,8	239	10,0	309	10,5	468	17,3
	Vwo	297	11,7	255	10,7	232	7,9	200	7,4
	Onbekend	323	12,7	124	5,2	455	15,4	247	9,1
HEO	Havo	14557	43,6	16297	47,8	15854	44,2	15439	46,0
	Ho	1777	5,3	1893	5,6	2120	5,9	1945	5,8
	Mbo	6958	20,9	5746	16,9	7154	20,0	7645	22,8
	Ov	3683	11,0	4515	13,3	4392	12,3	3169	9,4
	Vwo	5258	15,8	4723	13,9	4340	12,1	3787	11,3
	Onbekend	1138	3,4	901	2,6	1983	5,5	1593	4,7
HGZO	Havo	3278	40,8	3276	43,1	2924	36,5	3325	39,0
	Ho	730	9,1	745	9,8	779	9,7	925	10,8
	Mbo	1937	24,1	1621	21,3	1901	23,7	1962	23,0
	Ov	672	8,4	738	9,7	757	9,5	653	7,7
	Vwo	1087	13,5	991	13,1	1082	13,5	1097	12,9
	Onbekend	325	4,1	225	3,0	568	7,1	568	6,7
HPO	Havo	7161	39,0	7491	38,2	6052	31,0	6598	32,3
	Ho	4847	26,4	4660	23,7	5170	26,4	5787	28,4
	Mbo	3335	18,2	3408	17,4	4016	20,5	4196	20,6
	Ov	850	4,6	996	5,1	1071	5,5	1214	6,0
	Vwo	1352	7,4	1357	6,9	1309	6,7	1437	7,0
	Onbekend	798	4,4	1723	8,8	1933	9,9	1177	5,8

Invoering korte programma's in het HBO

HSAO	Havo	5212	36,1	5806	38,2	5213	35,3	5633	40,91
	Ho	1380	9,6	1339	8,8	1370	9,3	1397	10,15
	Mbo	4675	32,4	4741	31,2	5221	35,4	3691	26,8
	Ov	906	6,3	980	6,4	871	5,9	1105	8,02
	Vwo	1136	7,9	1099	7,2	1042	7,1	1115	8,1
	Onbekend	1127	7,8	1242	8,2	1047	7,1	829	6,02
HTNO	Havo	7058	39,4	7384	40,7	6487	37,5	6612	39,2
	Ho	1158	6,5	1101	6,1	894	5,2	713	4,2
	Mbo	4570	25,5	5100	28,1	5634	32,6	5808	34,4
	Ov	1976	11,0	1583	8,7	1567	9,1	1388	8,2
	vwo	2516	14,0	2468	13,6	2012	11,6	1753	10,4
	onbekend	659	3,7	494	2,7	694	4,0	615	3,6
KUO	havo	1445	27,2	1442	26,0	1322	24,7	1239	22,2
	ho	955	18,0	910	16,4	915	17,1	1111	19,9
	MBO	450	8,5	516	9,3	564	10,5	537	9,6
	ov	837	15,8	897	16,2	822	15,3	1141	20,4
	vwo	685	12,9	708	12,8	760	14,2	760	13,6
	onbekend	943	17,7	978	17,6	974	18,2	804	14,4

Uitvallers na 1 jaar

De doelgroep die het meest interessant is voor de korte programma's in het HBO is mogelijk wel de groep die vroegtijdig het HBO verlaat. Zij zullen initieel niet meer tot een volledig bachelor niveau komen. Daarbij moeten we wel aantekenen dat de gegevens enigszins vervuild kunnen zijn door studenten die na 1 jaarvoor een andere HBO-richting kiezen.

HEO en HSAO kennen een relatief hoge uitval (na 1 jaar); de uitval ligt elk jaar boven de dertig procent met uitschieters voor het HEO van 38 procent in 2000 en 2001. Aangezien het HEO absoluut gezien de grootste sector is met rond eenderde van alle instromers, levert deze sector relatief gezien veel uitvallers na 1 jaar: in 2002 was 36 procent van alle uitvallers na 1 jaar afkomstig uit het HEO. Het HGZO kent relatief gezien de minste uitvallers na 1 jaar.

De fluctuatie in uitval binnen het KUO is een gevolg van administratieve herindeling van opleidingen.

Invoering korte programma's in het HBO

Tabel 9. Uitval na 1 jaar: aantallen en percentages per sector⁴⁴

Sector	1999		2000		2001		2002	
	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal
HAO	702	27,7	659	27,6	873	29,6	667	24,6
HEO	11646	34,9	12846	37,7	13513	37,7	10879	32,4
HGZO	1750	21,8	1853	24,4	1794	22,4	2005	23,5
HPO	4677	25,5	5184	26,4	5455	27,9	5694	27,9
HSAO	4345	30,1	4836	31,8	4621	31,3	4640	33,7
HTNO	5040	28,1	5348	29,5	5204	30,1	4881	28,9
KUO	1307	24,6	1205	22,1	3096	57,8	1057	18,9
Eindtotaal	29467	29,5	31974	31,2	34657	33,4	29328	28,9

In Tabel 10 kunnen we zien dat instromers met een havo of overige opleiding relatief het vaakst uitvallen; het best (=de minste uitval) scoren de instromers met een vwo-opleiding. Wat verder opvalt, is het gegeven dat er door de jaren heen in de cijfers geen grote verschillen optreden.

⁴⁴ In de kolommen 'abs' staat het absolute aantal uitvallers na 1 jaar; in de kolommen '% van totaal' staat het percentage dat het totaal aantal uitvallers uitmaakt van alle instromers. N.b. door afrondingen is het totaal niet precies gelijk aan de som van de bovenstaande getallen.

Invoering korte programma's in het HBO

Tabel 10. Uitval na 1 jaar: aantallen en percentages per vooropleiding

Vooropleiding	1999		2000		2001		2002	
	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal
Havo	12937	32,59	14539	34,07	13988	36,06	13422	33,80
Ho	2699	24,34	2657	24,50	3143	27,21	2922	24,24
Mbo	6606	29,37	6486	29,86	8062	32,00	7100	28,86
Ov	3133	34,63	4985	50,11	3873	39,56	2816	30,82
Vwo	2754	22,33	2831	24,40	2814	26,11	2201	21,69
Onbekend	1592	29,96	1526	26,83	3054	39,90	1725	29,57
Totaal	29721	29,73	33024	32,22	34934	33,67	30186	29,75

Tabel 11 leert ons dat instromers in het Hoger Agrarisch Onderwijs afkomstig van een andere hogeschool relatief vaak uitvallen; vwo-ers en havisten vallen relatief weinig uit (vwo-ers vormen een kleine groep). In het Hoger Agrarisch Onderwijs zo zagen we eerder gaat het om relatief kleine aantallen.

Invoering korte programma's in het HBO

Tabel 11. Uitval na 1 jaar: aantallen en percentages per sector en vooropleiding (totaalpercentages afkomstig uit tabel 4)

		1999		2000		2001		2002	
Sector	vooropleiding	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal
		HAO	Havo	215	21,7	252	25,6	231	24,5
	Ho	127	52,8	85	43,5	117	38,5	75	42,7
	Mbo	108	19,1	126	21,3	158	22,4	126	16,6
	Ov	50	41,0	89	37,2	196	63,3	136	29,1
	Vwo	53	17,7	38	15,0	48	20,6	41	20,3
	Onbekend	144	44,6	61	48,8	123	27,1	80	32,4
Totaal			27,7		27,6		29,6		24,6

In het Hoger Economisch Onderwijs (zie Tabel 12) zien we dat vwo-ers en instromers die al ander HBO volgden relatief weinig uitvallen.

Maar ook hier zien we een hoog percentage (37,3%) uitvallers bij studenten met een Havo vooropleiding. Echter ook MBO-ers en overigen scoren ruim boven de 30%.

Tabel 12. Aantallen en percentages per sector en vooropleiding (totaalpercentages afkomstig uit tabel 4)

		1999		2000		2001		2002	
Sector	vooropleiding	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal
		HEO	Havo	5313	36,5	6323	38,8	6342	40,0
	Ho	464	26,1	483	25,5	494	23,3	393	20,2
	Mbo	2519	36,2	2143	37,3	2719	38,0	2592	33,9
	Ov	1613	43,8	2497	55,3	2003	45,6	1014	32,0
	Vwo	1236	23,5	1167	24,7	1055	24,3	799	21,1
	Onbekend	577	50,7	399	44,3	1196	60,3	473	29,7
Totaal			34,9		37,7		37,7		32,4

Ook in het Hoger Gezondheids Onderwijs vallen havisten relatief vaak uit. Hier liggen de percentages voor alle soorten vooropleiding aan de hoge kant.

Invoering korte programma's in het HBO

Tabel 13. Aantallen en percentages per sector en vooropleiding (totaalpercentages afkomstig uit Tabel 9)

		1999		2000		2001		2002	
Sector	Vooropleiding	abs	% van totaal	abs	% van totaal	Abs	% van totaal	abs	% van totaal
		HGZO	Havo	787	24,0	898	27,4	757	25,9
	Ho	151	20,7	139	18,6	127	16,3	174	18,8
	Mbo	453	23,4	439	27,1	466	24,5	475	24,2
	Ov	82	12,2	152	20,6	167	22,0	155	23,7
	Vwo	214	19,7	218	22,0	192	17,7	213	19,4
	Onbekend	64	19,8	23	10,1	100	17,6	106	18,6
Totaal			21,8		24,4		22,4		23,5

Zoals te lezen valt uit Tabel 13 zijn er geen echt opvallende verschillen te zien in de uitvalpercentages voor de verschillende vooropleidingen. De cijfers over de jaren heen corresponderen ook opvallend.

Tabel 14. Aantallen en percentages per sector en vooropleiding (totaalpercentages afkomstig uit Tabel 9)

		1999		2000		2001		2002	
Sector	Vooropleiding	Abs	% van totaal	abs	% van totaal	Abs	% van totaal	abs	% van totaal
		HPO	Havo	1919	26,8	2075	27,7	1743	28,8
	Ho	1149	23,7	1146	24,6	1406	27,2	1626	28,1
	MBO	947	28,4	1002	29,4	1185	29,5	1154	27,5
	Ov	256	30,1	297	29,8	384	35,9	425	35,0
	Vwo	262	19,4	281	20,7	313	23,9	273	19,0
	Onbekend	158	19,8	384	22,3	425	22,0	392	33,3
Totaal			25,5		26,4		27,9		27,9

In het Hoger Sociaal Agogisch Onderwijs (Tabel 15) zijn de uitvalpercentages van de studenten met een havo opleiding weer erg hoog (37,3%) Opvallend is hier ook de grote doorstroom vanuit het MBO. Ook daar echter zijn de uitvalpercentage erg hoog.

Invoering korte programma's in het HBO

Tabel 15. Aantallen en percentages per sector en vooropleiding (totaalpercentages afkomstig uit tabel 4)

Sector	vooropleiding	1999		2000		2001		2002	
		abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal
HSAO	havo	1919	34,5	2084	35,9	1840	35,3	2101	37,3
	ho	299	21,7	341	25,5	349	25,5	363	26,0
	MBO	1463	31,3	1503	31,7	1619	31,0	1192	32,3
	ov	293	32,3	315	32,1	264	30,3	375	33,9
	vwo	281	24,7	307	27,9	274	26,3	284	25,5
	onbekend	241	21,4	301	24,2	295	28,2	361	43,6
Totaal			30,1		31,8		31,3		33,7

In het Hoger Technisch en Nautisch Onderwijs is de uitval van studenten met een havo achtergrond weer relatief hoog; MBO en vwo echter minder dan gemiddeld; zie Tabel 16.

Tabel 16. Aantallen en percentages per sector en vooropleiding (totaalpercentages afkomstig uit tabel 4)

Sector	vooropleiding	1999		2000		2001		2002	
		abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal
HTNO	Havo	2379	33,7	2570	34,8	2199	33,9	2308	34,9
	Ho	295	25,5	302	27,4	253	28,3	141	19,8
	Mbo	1005	22,0	1163	22,8	1459	25,9	1452	25,0
	Ov	628	31,8	507	32,0	475	30,3	447	32,2
	Vwo	554	22,0	632	25,6	449	22,3	408	23,3
	onbekend	187	28,4	171	34,7	358	51,6	155	25,2
Totaal			28,1		29,5		30,1		28,9

In het Hoger Kunst Onderwijs zien we in 2001 een opvallende uitschieter die verklaarbaar is vanuit eenmalige hertelling. Ook hier zien we weer dat de studenten uit de havo relatief hoog scoren bij de uitval na 1 jaar; zie Tabel 17)

Tabel 17. Aantallen en percentages per sector en vooropleiding (totaalpercentages afkomstig uit tabel 4)

		1999		2000		2001		2002	
Sector	vooropleiding	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal	abs	% van totaal
		KUO	Havo	405	28,0	337	23,4	876	66,3
	Ho	214	22,4	161	17,7	397	43,4	150	13,5
	MBO	111	24,6	110	21,4	456	80,9	109	20,3
	Ov	211	25,2	228	25,4	384	46,7	264	23,1
	Vwo	154	22,5	188	26,5	483	63,5	183	24,1
	Onbekend	221	23,4	187	19,1	557	57,2	158	19,6
Totaal			24,6		22,1		57,8		18,9

Concluderend kan gesteld worden dat in alle studierichtingen de uitvalcijfers erg hoog zijn maar dat in de economische studies de uitval wel erg hoog is opgelopen. Vraag is in deze of de invoering van korte programma's het juiste effect sorteren of dat het verschijnsel van vroegtijdige uitval in de bachelor fase ook verder zal toenemen?

7.9.2 Mogelijk potentieel voor korte programma's vanuit MBO-3, MBO-4 specialist en MBO-plus

Voor genoemde categorie studenten is er slechts een globale benadering mogelijk op basis van deelnemersaantallen of aantallen geslaagden, daar er onvoldoende onderscheid gemaakt wordt in het merendeel van de onderzoeken in niveau 3 en niveau 4 (middenkader) en niveau 4 (specialist)⁴⁵.

In onderstaande tabel wordt weergegeven om welke aantallen het maximaal zou gaan.

⁴⁵ De MBO-vooropleiding is niet altijd uitgesplitst naar niveau 3, -4 of -specialisten.

Tabel 18. Geschatte omvang vakopleidingen en specialistenopleidingen niveau 3 en 4

Totaal vakopleiding (niveau 3)k	Totaal	2000/'01	50260
		2001/'02	54700
		2002/'03	57040
		2003/'04	56580
Totaal specialistenopleiding (niveau 4 S)	Totaal	2000/'01	5360
		2001/'02	5740
		2002/'03	5450
		2003/'04	5190

Landbouw vakopleiding (niveau 3)	Totaal	2000/'01	2450
		2001/'02	2540
		2002/'03	2560
		2003/'04	2520
Landbouw specialistenopleiding (niveau 4 S)	Totaal	2000/'01	550
		2001/'02	650
		2002/'03	590
		2003/'04	560

Een betrekkelijk kleine groep vormen de afgestudeerde havisten die kiezen voor een MBO plus opleiding. In het schooljaar 2002-2003 spreken we over 1029 studenten verdeeld over 14 instellingen. Helaas moet worden vastgesteld dat er sprake is van een enorme teruggang nadat er in het schooljaar 2000 nog sprake was van 2118 studenten. Nader onderzoek zou moeten uitwijzen of deze studenten zouden kiezen voor een kort HBO programma als er geen sprake zou zijn van MBO plus opleidingen⁴⁶?

⁴⁶ Jaarverslag Project MBO plus 2002-2003 Bve Raad De Bilt, december 2003.

7.9.3 Mogelijk potentieel voor korte programma's vanuit allochtone studenten

Uit onderzoek naar allochtonen in het HBO blijkt dat etnische herkomst & leeftijd te 'scheef' verdeeld zijn (respectievelijk heel weinig niet autochtonen en heel weinig ouderen [>25 jaar]). Reden om daar in dit onderzoek niet verder op in te gaan, hoewel in de toekomst met name de categorie niet autochtonen een heel belangrijke zou kunnen zijn.

Bezien we het hoge percentage MBO dat 1½ jaar na afstuderen nog zonder werk is (10%), dan zou verondersteld kunnen worden dat ook hier mogelijk een potentieel ligt dat gebruik zou kunnen maken van een kort programma in het HBO.

7.9.4 Mogelijk potentieel voor korte programma's vanuit werkenden

Zowel bij het bedrijfsleven, de overheid en het onderwijs is er de laatste jaren steeds meer aandacht voor de scholing van mensen die het dagonderwijs al hebben verlaten. We spreken hier dan van post-initiële scholing. De toename van opleidingseisen in veel beroepen lijkt zich direct te vertalen in een toename van de belangstelling voor post-initiële scholing. Van belang daarbij is wel te constateren dat technologische vernieuwingen vaak leiden tot organisatorische veranderingen, zoals het schrappen van managementlagen, decentralisering e.d., die op hun beurt de kwalificatie eisen in veel functies weer doen veranderen. In de arbeidsmarktprognoses die het ROA tweejaarlijks naar buiten brengt is deze upgrading de belangrijkste oorzaak van de toenemende krapte op de arbeidsmarkt voor hoger opgeleiden. (zie bijvoorbeeld ROA 2003-2008).

Het toenemende belang van post-initiële scholing voor het verhogen en op peil houden van het menselijk kapitaal van de beroepsbevolking staat centraal in het overheidsbeleid dat zich richt op de ontwikkeling van de kennis-economie. (zie het streven van het kabinet om in 2010 minimaal 50% van de studenten op HO-niveau te laten afstuderen)⁴⁷.

Uit een nadere analyse van De Grip bleek dat er in ons land jaarlijks maar liefst bijna 220.000 mensen door het volgen van een post-initiële opleiding een hogere of andere opleidingsachtergrond weten te verwerven.

Circa 60% daarvan speelt zich af op mbo-niveau. Ook zijn er jaarlijks maar liefst 50.000 mensen die door het volgen van een post-initiële opleiding een hbo- of (post-)WO-niveau verwerven. Uit diezelfde analyse blijkt dat de bij- en omscholing via post-initiële onderwijs zich concentreert bij de

⁴⁷ Van tweedekansonderwijs naar een leven lang leren – De veranderende betekenis van post-initiële scholing – Dr. A. de Grip 29 september 2000

Invoering korte programma's in het HBO

jongeren. Bij de leeftijdsgroep ouder dan 40 jaar bedraagt het percentage van de werkzame bevolking dat door het afronden van een post-initiële opleiding substantieel van kwalificatieprofiel vernadert slechts 1,5%. Bij de leeftijdscategorie van 30 jaar of jonger is dit ruim 4 keer zo hoog. Bij deze leeftijdsgroep verwerft jaarlijks maar liefst ruim 6% van de werkzame bevolking via het post-initiële onderwijs een ander kwalificatieprofiel.

Verklaringen voor participatie in post-initiële opleidingen:

